Blauwe Klauwier *JUVENIEL*

Juni 2021

Uitgave VWG De Kempen
Jaargang 47 | nummer 3

Jonge Slechtvalk in Eindhoven, 16 juni 2020 (Frans Hijnen)

Inhoudsopgave

Vogelrijkdom in de Evros delta	4
Robbie’s vogelboekenkast: Oceanic Birds of the World	8
Afwerken Oeverzwaluwwand Hapert	13
Survivallen met Pieter	15
Opmerkelijke zaken bij Slechtvalken in Eindhoven	17
Matthieu Jansen stelt zich voor	19
Fotocollage	21
Twieter-de-twiet: de (Zomer) Tortel	24
Afgestoft: van A4-tjes naar citizen science	26
Herinneringen aan een Hazelhoen	28
Zeldzame broedvogels in 2020: Kleine Plevier t/m Wielewaal	30
Twieter-de-twiet: een Hop in de Kempen	46
Eerste indrukken inventarisatie dal van de Reusel in 2021	49
Ook dit jaar weer jonge Zwarte Wouwen	53
Leren broedvogels inventariseren	55
Zwarte Ooievaars in het najaar van 2020	58
Activiteitenkalender	63

Colofon

Redactie: Paul van Pelt, Robbert van Hiele, Jules Andela & Tom Heijnen
Fotobijdragen: © bij de betreffende fotografen
Uitgave: Vogelwerkgroep de Kempen

© Copyright
Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Voorwoord

Welkom in de zomereditie van de Blauwe Klauwier Juveniel. Velen hebben bijgedragen, niets is geweigerd. En zo moet dat ook, een tijdschrift van allen, voor allen. En mochten er nog (klein)kinderen van leden zijn die een vogeltekening willen insturen, graag! Plaatsing verzekerd.
Wim Deeben liet ons na het vorige nummer weten: "De complimenten voor het resultaat van de Blauwe Klauwier, leuke gevarieerde, mooi geschreven artikelen met mooie gevarieerde foto’s”.

Esther van Daal schreef ons: "Goedemiddag jongens, hierbij wil ik jullie nog even complimenteren met opnieuw een supergave en interessante (leerzame) uitgave van de Blauwe Klauwier; heel blij mee! Goed weekend en veel vogelplezier, het wordt weer genieten de komende tijd!".

Vooral de aanspreektitel beviel ons als jeugdige redactie. Daar worden we dus echt heel blij van. En van alle artikelen die waren, zijn en komen. Voor deze aflevering bedanken we Harold Bierens, Frans Hijnen, Esther van Daal, Matthieu Jansen, Pieter Wouters en Geurt-Jan van Ek, evenals de fotografen die hun foto’s ter beschikking stelden. Een schouder-klopje en knuffel van de redactie!

En laat je inspireren door de vogels om ook een volgende keer weer massaal dingen te delen met elkaar. Maakt niet uit wat, moeilijk of makkelijk, beeld of tekst, roodborstje of grijze wouw, overpeinzing of kort verhaal, vraag of antwoord.

Jules, Tom, Robbert en Paul

Evros delta, Griekenland, 6 mei 2014 (Harold Bierens)

Vogelrijkdom in de Evros delta

Harold Bierens

April 2021, de corona-crisis houdt ons allen langer dan ons lief is in zijn greep. Maatregelen beperken de verenigings-activiteiten tot een minimum, maar gelukkig houdt niets ons tegen om naar buiten te gaan. Zo heb ik afgelopen jaar veel mooie plekken in de Kempen (beter) leren kennen. In het voorjaar ben ik altijd wat fanatieker. Vogels zijn op hun mooist, laten zich volop horen en er is natuurlijk de voorjaarstrek. Het is geen doel op zich om zoveel mogelijk soorten te zien maar deze 'tijdelijke' vogelrijkdom, zowel in soorten als aantallen, geeft mij een heel voldaan gevoel. Afgelopen week had ik weer enkele van deze geluksmomenten, o.a. in het Moergestels Broek. Op de terugweg vanuit Breda besloot ik dit voor mij nieuwe weidevogelgebied te verkennen. Vanaf de uitkijktoren sprokkelde ik in de koude wind een leuk lijstje eenden en weidevogels bij elkaar. Dit riep herinneringen op aan mijn voorjaarsreizen.

Nederland is een goed vogelland, maar een voorjaarsvakantie in zuidelijk Europa is toch net even anders. Ook buiten de reservaten is daar natuurlijke rijkdom te vinden. Van deze vakanties maak ik voor mezelf reisverslagen waarmee ik tijdens een Hollandse kwakkelwinter deze geluksgevoelens terug kan halen. Een van de soortenrijkste was die naar Bulgarije en Griekenland. Een van de mooiste momenten wil ik met jullie delen. Het bezoek aan de Evros delta, de grens tussen Turkije en Griekenland. We pikken het verhaal op bij aankomst in Evros, we komen dan uit Dadia wat o.a. bekend is door de vele gieren.

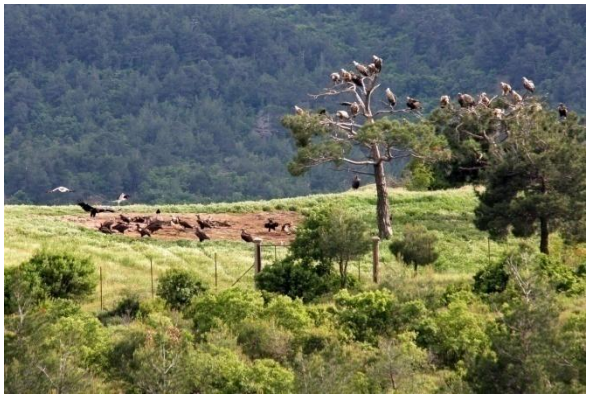

Vale Gieren en Monniksgieren bij Dadia, 5 mei 2014 (Harold Bierens)

Evros delta, dinsdag 6 mei 2014

Vandaag valt alles perfect samen. In Evros stuiten we opnieuw meteen op de Eco info lodge. Een parkwachter wijst ons een prima hotel en geeft goede info voor het park. Er is natuurlijk wel het dingetje met de benodigde permit waarop ik nooit definitief antwoord heb gekregen. Er blijkt geen verlenging gegeven. Shit! En de permit? "Oh, die ligt hier en is precies tot vandaag geldig, dus ik stel voor dat jullie vanmiddag het strikte reservaat doen". Perfect. We checken snel in bij een van de hotels, eten een gyros in Feres en rijden dan met ons Suzukietje Alto de zanddijken tussen de akkers op.

Vogels die we onderweg naar hier zagen waren, naast vele Zwartkopgorzen, 1 Kleine Klapekster en minstens 8 Scharrelaars. Een lichte frustratie speelt op als we het gebied binnen rijden. De man van de info heeft het goed uitgelegd en we hebben een kaartje maar er zijn ook zoveel zandpaden tussen alle akkers dat ik even de paniek voel dat we er zo niet gaan komen. Ik laat me van mijn slechtste kant zien door even boos te worden. Geen van de boeren hier spreekt Engels of kan kaartlezen. Grrr, zo dicht bij het doel en dan niets zien. Na een paar keer vragen zitten we dan toch goed. Het licht wordt steeds mooier naarmate de middag vordert en strikt reservaat of niet (militair fotoverbod vanwege de grens met Turkije): dit moet vastgelegd worden.

Qua vogels maakt het ook niet uit of we binnen die parkgrenzen zitten. Mijn vogelspektakel is begonnen. Overal zitten mooie beesten en de nieuwe soorten (vakantielijst) komen van alle kanten. Dit is paradijs. Grote groepen zilverreigers, dan weer een clustertje Zwarte ibissen en een groep Dwergaalscholvers, 2 Lepelaars en aan de andere zijde wat Purperreigers.

Roze Pelikanen in de Evros delta, 6 mei 2014 (Harold Bierens)

Opkijkend naar de lucht ontwaar ik een groep Pelikanen. 28 Roze pelikanen thermieken over ons heen. Dit is magisch. Door een donkere, dreigende lucht in Turkije en het late zonlicht van de andere kant is het ronduit sprookjesachtig.

Het verbod is gewoon niet na te leven, zo stiekem mogelijk leg ik het vast. Toch worden we twee keer gepasseerd door een legervoertuig waarbij er 1x gestopt wordt om streng te zeggen: “no foto”. “Neu, neu”, knik ik en houd onschuldig mijn verrekijker omhoog. Het feest gaat weer door: groepjes Bergeenden, 18 Zwarte sterns, Visdieven, Ralreigers, 2 Dwergsterns, Witoogeenden, 11 Grote zilvers. Overal zitten Cetti’s zangers, Graszangers, Grote- en Kleine karekieten en een enkele Zwartkoprietzanger. Balkankwikken, Zwartkop- en Grauwe gorzen, Kortteenleeuwerike n: het houdt niet op. Geweldig! Dit geeft me zo’n gelukzalig gevoel, maar de ook de rest van de familie is enthousiast met die vaak goed zichtbare vogelrijkdom. De roofvogels doen het hier goed. Zwarte wouwen zitten er redelijk wat en we zien 7 Bruine kieken. Een Keizerarend is al top, maar 2 tot 3 adulte Zeearenden waarvan er 1 van dichtbij meevliegt is helemaal kicken. Dan zijn er nog 2 valken in de smaken Boom- en Eleonora. Om over de topattractie van hier nog maar te zwijgen, dat is de Sporenkievit waarvan we er zo’n 5 zien. Een groot zoogdier loopt voor ons de dijk over en qua grootte denk ik even aan Jakhals, maar het is een heuse Wilde kat die we met de hele familie mooi kunnen zien. Het wordt donkerder en we moeten omdraaien. Met tegenzin dan maar. Zelfs een groep Knobbelzwanen heeft hier iets extra’s. Nog 4 Witoogeenden, wat Wilde eenden en een Dodaars. Dan zijn we echt weg. Vlakbij het hotel steekt er nog een Wezel over, toe maar. En ‘s avonds geniet ik nog na met roepende Boomkikkers en een Steenuil. Wat een rijkdom, ongelofelijk.

Evros delta, woensdag 7 mei 2014

De volgende ochtend rijd ik om 6 uur weg. Natuurlijk profiteer ik van deze rijkdom. De eerste weg links is verkeerd, maar levert meteen een vluchtende Jakhals op. Kicken, m’n dag is al goed. Het is toch nog een behoorlijk beest wat in draf een kale akker oversteekt. Ik besef dat ik op de verkeerde weg zit en probeer nog over een akker naar de goede te komen. Ondanks een kaartje kost het me toch een uur om op de goede weg naar de moerassen te komen, met dank aan een boertje op een brommer die me voorgaat. “De eerste weg links” is hier een ruim begrip blijkbaar. Maar bij de moerassen

aangekomen ben ik meteen weer op een droomplek. Op de akkers rijkdom in de vorm van Zwartkop- en Grauwe gors, Balkankwik, Kortteenleeuweriken en uiteraard Grauwe klauwier. Bij de moerassen groepen van meer dan 50 Zwarte ibissen. Overal zitten Kleine zilverreigers, de Grote zilver is wat dunner gezaaid. Blauwe reigers, een stuk of 6 Purperreigers en 1 Ralreiger.

Ralreiger in de Evros delta, 7 mei 2014 (Harold Bierens)

Meerkoeten en nog meer Steltkluten, wel 100-en. Andere steltlopers zijn o.a. Kemphaan en Witgatje. Tientallen Kokmeeuwen, veel meer Witwangsterns en 1 Lachstern. Dodaarzen zitten er volop en ik hoor verschillende roepende Waterrallen en een Roerdomp. Zouden lokale vogelaars ooit verzadigd raken, vraag ik me nu af. Ik op dit moment in elk geval niet. Ik geniet van zingende Grote karekieten en Zwartkoprietzangers. Cetti's zangers en Grauwe gorzen zijn ook alom aanwezig. We zitten natuurlijk ook in de trektijd, wat deze rijkdom verklaart. Er zitten werkelijk 1000-en Oeverzwaluwen. Een elektriciteitslijn in de verte lijkt over een lengte van 100-en meters 3x zo dik door zwaluwen die daar zij-aan-zij zitten. Er duikt steeds iets nieuws op: een plas met 6 Slobeenden blijkt bij een 2e beschouwing ineens 15 Zomertalingen te herbergen, allemaal mannetjes. Je ziet ze niet invallen, maar steeds zitten er andere vogels. Een Tureluur, 5 Bruine Kiekendieven, 100-en Meerkoeten en een groep van 35 Knobbelzwanen.

Oeverzwaluwen op het strand, 7 mei 2014 (Harold Bierens)

Eenmaal aangekomen op het strand lijkt dat smerig, maar de zwarte vlek blijken duizenden Oeverzwaluwen te zijn. Misschien houdt de behoorlijk sterke wind ze aan de grond. Op die rijkdom komen ook jagers af want verderop zitten 2 Boomvalken en een Roodpootvalk aan de grond. Even later kan ik mooi zien hoe een Torenvalk er met een muis vandoor gaat. Verder zie ik hier 1 Drieteenstrandloper, 1 Strandplevier, 3 Scholeksters en 2 overvliegende Vorkstaartplevieren. In de verte een grote Ali en veel meeuwen en steltlopers die vanaf hier niet thuis te brengen zijn. Misschien later, ik moet nu terug naar de familie.

Met de familie check ik uit bij het hotel om terug te gaan naar het strand. De vrouw van het hotel is vriendelijk maar baalt dat we een dag eerder vertrekken. De crisis is hier goed merkbaar. Niet op vogelgebied, want even later "in het moeras" is het weer een en al rijkdom. Wel minder dan vanochtend, maar ook anders. Nu zitten er ineens Witvleugelsterns en meer Kemphanen. Witwangsterns zitten er ook genoeg en Ralreiger en Zwarte ooievaar zijn van dichtbij door de hele familie goed te bekijken. De alomtegenwoordige Bijeneters kunnen iedereen bekoren. Ibissen, zwanen, reigers en Dwergaalscholvers vullen het landschap tot aan de kust.

Witwangsterns in de Evros delta, 7 mei 2014 (Harold Bierens)

Op het strand gaan de kinderen los. Eerst lekker in zee en dat is dapper, want het water is koud en er staat een harde koude wind. De zee wordt nergens diep en vormt geen gevaar. Even later vermaken ze zich met het graven van een kuil. Moeder zal ze later omkopen voor een plekje in die kuil, want uit de wind is het aangenaam op het strand. Ik speur intussen met de telescoop het strand af. Blij dat ik die heb meegebracht, al wordt ie hier wel gezandstraald. De steltjes van vanochtend zitten dichterbij maar voor ik daar ben stuit ik steeds op iets nieuws. Eerst een Dunbekmeeuw, dan 9 Scholeksters, een groep van 32 Kleine strandlopers, dan weer 8 Temmincks strandlopers of 2 Krombekken tussen een clubje van 10 Strandplevieren. Een Kleine plevier foerageert op het strand en 3 Bontbekplevieren aan zee. De grotere groep steltjes op de vloedlijn blijken Krombekken te zijn en hoppa, vanuit het niets vliegen 5 Bontjes voor me langs. We zitten midden in de gestuwde trek. Er zijn nu steeds groepjes Dwergsterns mooi te zien die er vanochtend niet waren. Weer even de andere kant op kijken levert 3 Zwartkopmeeuwen op.

Steeds als ik denk het gezien te hebben en de scoop wil opbergen duikt er weer een roofvogel of iets anders op. Bijv. een Visarend die na wat bidden de zee induikt en met prooi omhoog komt. De spartelende prooi lijkt later toch meer op een stuk plastic wat hij niet meer kwijtraakt. Lang leve de beschaving. Ik zie regelmatig Bruine kieken; opvallend genoeg allemaal vrouwkleed waarvan er één zeer licht (leucistisch) is en eerst vraagtekens opriep (mannen trekken natuurlijk eerder door om territoria te bezetten bedenk ik me nu). Ook valken en Sperwers trekken over. Niet gek met de tamarisken vol met zangvogels. Voornamelijk Kuifleeuweriken, Balkankwikken en Oeverzwaluwen. Dit trekt o.a. 3 Sperwers, 1 Havik, 1 Balkansperwer, 1 Torenvalk, een Boomvalk en een valk spec. aan. De laatste doet me het meest aan een Smelleken denken, maar gaat te snel om zekerheid te krijgen. Ook de Gele kwikstaarten zijn op trek, want tussen de Balkankwikken zitten ook veel gewone.

Terwijl ik ter plekke even probeer wat waarnemingen te noteren komen er alweer 11 Zwartkopmeeuwen en een paar Grote sterns langs. Intussen berg ik dan toch maar de telescoop op om in de bosjes aan het strand Zandadders en Syrische knoflookpadden te zoeken.

Griekse landschildpad in de Evros delta, 7 mei 2014 (Harold Bierens)

De stekelige vegetatie levert wel een Vale spotvogel, 1 Kleine klapekster en 3 Grauwe klauwieren op. Helaas geen slangen, maar wel vind ik vrij makkelijk 3 schildpadden. 1 Griekse en 2 Moorse w.o. een kleintje. Ook een mooie nachtvlinder, Rood weeskind o.i.d. en uiteindelijk larven van de Syrische knoflookpad. Even omhoog kijken is kassa met 1 Witte en 2 Zwarte ooievaars. Zo wordt het wel moeilijk om hier weg te gaan. Op dit soort dagen kan ik een jaar lang teren. ■

Robbie’s vogelboekenkast: Oceanic Birds of the World

Robbert van Hiele

Rond mijn 7e jaar had ik een flink stapeltje dierenboeken. Bladerend door de wereld van de dieren ontstond daaruit Robbie's Dierenkwis. Tijdens verjaardagen achtervolgde ik ooms en tantes met de meest onmogelijke vragen. "Hoe lang kan een netslang worden?" of "Hoe groot worden reuzenroggen?" In het weergaloze boek "Dieren van verre eilanden" uit 1965 zitten nog enkele handgetikte blaadjes van ooit. Daarom vanaf nu: Robbie's Vogelboekenkast.
En mocht je denken, ik heb ook een fraai vogelboek wat ik wil presenteren, voel je vrij en doe het op je eigen wijze. Je naam komt dan bovenaan je stuk, uiteraard in een *JUVENIELE* versie.

In het volgende stuk lijkt het soms of ik er wat van weet. Trap er zeker niet in. Wat ik niet snap (hele moeilijke ruiverhalen bijvoorbeeld) heb ik gewoon weggelaten. En alle kennis komt gewoon uit hun boek. En ook een leuk feitje, het zou zo maar eens kunnen dat slechts één van de beschreven soorten van dit boek ooit in de Kempen is gezien. Dat is de quizvraag van deze keer: om welke soort gaat het? Maar goed, lekker nuttig dus, zo'n boek in je boekenkast.

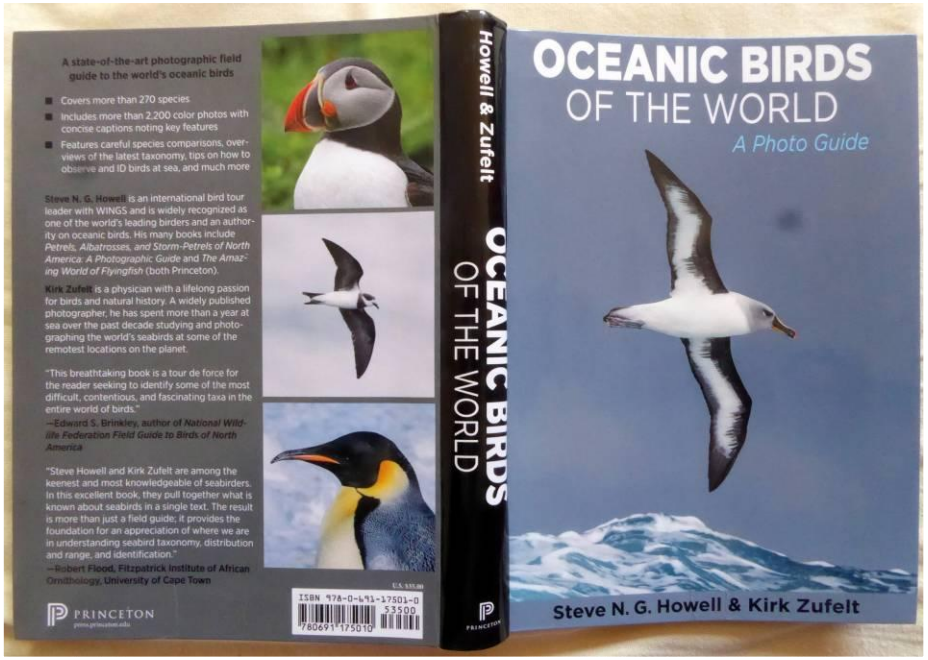

Het boek van deze aflevering heet, *Oceanic Birds of the World, a photo guide* van Steve N. G. Howell en Kirk Zufelt. Het is heel recent uitgegeven, 2019. Het is een poging de determinatiekennis van alle zeevogels te vatten in een handboek van 360 pagina's. Voortbordurend op Peter Harrison's classic uit 1983 en W.B. Alexander's *Birds of the Ocean* uit 1928. Het laatstgenoemde boek, een klassieker, heeft 50 jaar stand gehouden, vooral omdat niemand zich waagde aan een nieuwe versie. Uiteraard ken ik beide vorige werken niet, ik weet namelijk vrij weinig van zeevogels. Gelukkig kan ik zeggen dat ten opzichte van deze auteurs vrijwel iedereen vrij weinig weet. Het is een superieur boek waar ik enorm vrolijk van word. Tegelijkertijd ben ik vol bewondering voor deze twee auteurs die deze onmogelijke opgave op zich hebben genomen. Ik stip slechts enkele van de vele uitdagingen aan die je tegenkomt wanneer je je met zeevogels gaat bezig houden. Of het je vrolijk stemt of deprimeert hangt helemaal van je instelling af.

Trouwens, het indelen van wat wel en wat geen zeevogel is, is niet zo duidelijk. Veel meeuwensoorten en sternensoorten lijken vanaf het land vaak echte zeesoorten te zijn, we zien ze immers boven de zee. Vaar je echter enkele kilometers de zee op dan zul

je ze niet meer tegen komen. Daarom staan bv. maar vier meeuwensoorten in het boek. De enige twee die je zou kunnen zien vanaf de Nederlandse kust zijn de Drieteenmeeuw en de Vorkstaartmeeuw. Slechts drie sternensoorten zijn opgenomen maar geen enkele kun je bij ons waarnemen. Ze geven toe dat hun indeling subjectief is maar gezien hun trackrecord als zeevogeldeskundigen twijfel ik geen moment aan hun selectie.

Enkele bekende groepen voor ons zijn de Pinguïns, de Jagers, de Albatrossen, de Pijlstormvogels en de Franjepoten. Steeds soorten die uiteraard land nodig hebben om te broeden maar verder de rest van het jaar op zee te vinden zijn, enkele individuen daargelaten waarvan wij dan het geluk hebben die langs de kust of in het binnenland te ontmoeten.

In een vrij recente *Roots Vogels* staat een artikel van Otto Plantema over pinguïns. Hij bespreekt alle 18 soorten die er zijn en die hij overal ter wereld heeft gefotografeerd. Ongetwijfeld weet hij er behoorlijk wat van. Maar het interessante is nu dat mijn zeevogelboek 19+ (dus minstens 19) soorten noemt. Zelfs bij pinguïns begint het gedonder dus al. Je kunt bij zeevogels echt nergens van op aan.

Op grond van één foto een zeevogel identificeren is vaak zinloos. Je hebt geen enkele referentie op zee wat grootte betreft, het licht is steeds weer anders en sowieso zijn er enorm veel op elkaar lijkende soorten. En ik neem aan dat je op een boot zit wanneer je ze bekijkt dus lekker rustig naar de vogel kijken is er vaak niet bij. En vrijwel altijd vliegen ze, vaak van je weg of tegen jouw vaarrichting in dus de kans dat je ze lang kunt waarnemen is niet zo groot. Het beste is dan ook om deze gids te kopen en rustig in je leunstoel te gaan zitten met een kopje thee erbij.

Allebei de vogels op de foto hebben een lengte van 45 centimeter en een spanwijdte van 100 centimeter. Maar je ziet, hun proporties zijn totaal anders wat dan weer hun vliegwijze beïnvloedt. De Grauwe Pijlstormvogel (links), bijna twee keer zo zwaar en met veel smallere vleugels in vergelijking met Bullers Pijlstormvogel (rechts), kenmerkt zich door een snellere en meer doelgerichte vlucht.

Omdat zeer veel zeevogelsoorten op eilanden broeden is hun broedgebied vaak niet continu. Als je maar lang genoeg wacht (maar dan ook echt lang) is het waarschijnlijk dat vogels van verschillende eilanden steeds meer van elkaar gaan verschillen. Denk aan de Darwinvinken! Dus in de tijd zal het aantal soorten toenemen. En door kennis ook natuurlijk. In het boek van Harrison's uit 1983 werden nog 107 buissnaveligen besproken. Hier horen bv. de albatrossen bij. In dit boek zijn het er al 175! Dat betekent dat de leunstoel-geniet-factor razendsnel toeneemt. Lekker veel nieuwe soorten die supermoeilijk uit elkaar te houden zijn.

Een voorbeeld van voortschrijdend inzicht. Enkele jaren geleden nog zouden deze twee vogels allebei Noordse Pijlstormvogel genoemd zijn. Nu behoren ze nog wel tot het Noordse Pijlstormvogel-complex dat drie soorten bevat. Sinds het einde van de jaren 90 staat de Noordse Pijlstormvogel, voor mij bekend van de wateren rond Schotland, niet meer op deze foto. Boven zien we de stevige Vale Pijlstormvogel van het westelijk Middelandse Zeegebied en onder de kleinere Yelkouan Pijlstormvogel van het oostelijk Middelandse Zeegebied. Die Vale Pijlstormvogel wordt, zeg maar, zo'n 50 keer waargenomen per jaar langs onze kust, zeer afhankelijk van wind en waarnemer, vaak in het vroege najaar. De Yelkouan Pijlstormvogel is nog nooit langs onze kust met zekerheid waargenomen. Daar komen we dan bij een lichtpuntje, vele soorten kennen heel specifieke locaties van voorkomen. Zelfs de auteurs brengen veel soorten op naam op grond van hun locatie.

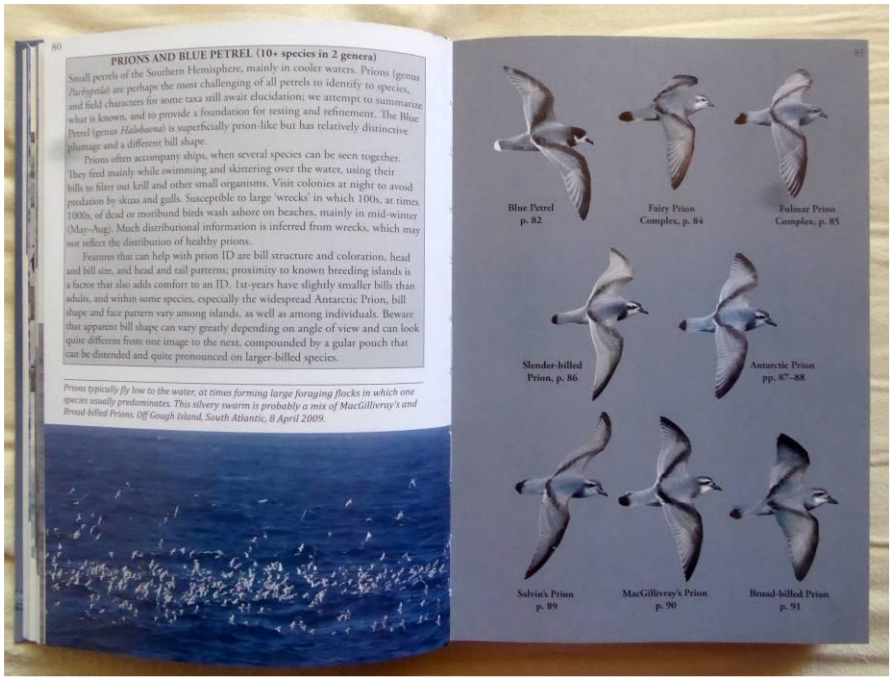

Hoofdpijndossiers zijn er in dit boek vele. Het zijn mijn favoriete passages. Glimlachend in mijn leunstoel om de waanzin van mensen (mijzelf incluis) vogels op naam te willen brengen. Eén hoofdpijndossier licht ik er uit. Het gaat om de negen (of meer?) Antarctische Prions en de Blauwe Stormvogel (*Blue Petrel*). Misschien wel de meest uitdagende groep om op naam te brengen. Van verschillende soorten weten we qua ecologie en verspreiding amper iets, hun veldkenmerken zijn ook slechts heel summier bekend. Vaak begeleiden ze schepen maar zitten dan in grote groepen van verschillende soorten door elkaar heen. Zie hiervoor de foto hierboven. Hun broedplekken bezoeken ze 's nachts om predatie te voorkomen. Vandaar dat kennis van hun broedplekken allerlei lacunes vertoont. Door verhongering tijdens de winter spoelen soms honderden tot duizenden vogels op stranden aan. Veel van hun distributie baseren we op deze aangespoelde vogels maar klopt daar wel wat van? Hun ID wordt vastgesteld op basis van snavelstructuur en snavelkleur, kopvorm

en kop- en staartpatronen. Als je dan weer even de foto rechts erbij neemt zie je al wel een probleem ontstaan. En rechtsboven zie je staan het *Fairy Prion* complex en het *Fulmar Prion* complex wat betekent dat het om meerdere soorten gaat. Gelukkig zijn ze, voor zover we weten, niet op zee uit elkaar te halen. Heerlijk!

En dan duiken er overal in het boek weer van die minuscule brokjes kennis op. Op andere momenten bij andere vogels zijn die door mij ook perfect te gebruiken.

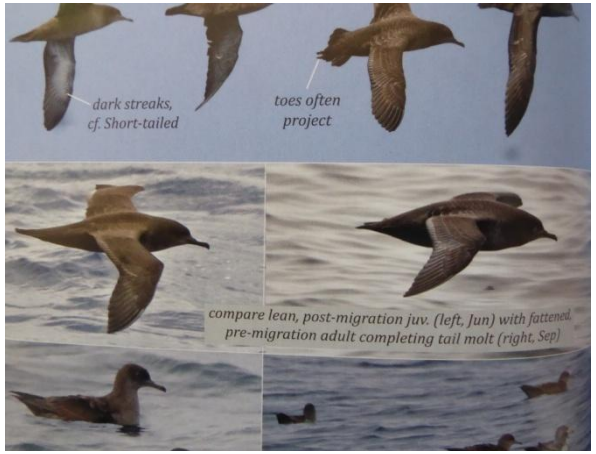

Neem deze foto's van Grauwe Pijlstorm-vogels waar je links een slank, post-migratie juveniel ziet en rechts een opgevette, pre-migratie, volwassen vogel met een staart waar de nieuwe staartveren aan het aangroeien zijn. Geweldig om je te realiseren dat het postuur van een vogel enorm beïnvloed wordt door migratie, ik heb het zelden zo duidelijk gezien.

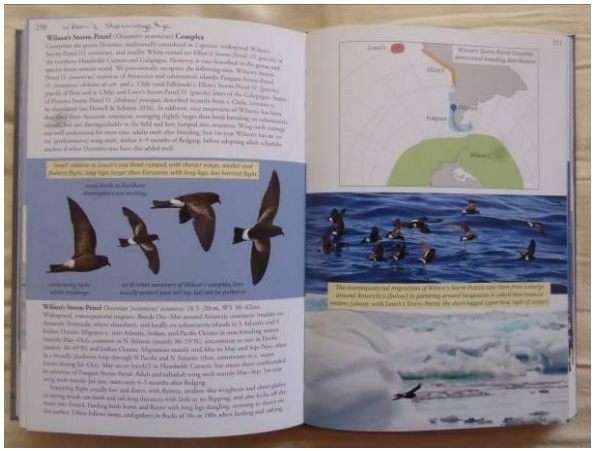

Hierboven zo maar een soortpagina. Van Wilson's Stormvogeltje, misschien wel de meest talrijke zeevogelsoort ter wereld. Kenmerkende foto's met neutrale achtergrond, een verspreidingskaartje met duidelijk contrasterende kleuren van de vier nauw verwante soorten, mooie foto's van de vogel in zomer en winter. En dan wordt op de volgende pagina het complex besproken waar de auteurs het beste van proberen te maken. Er staan dan teksten als: broedt vermoedelijk op de Galapagos maar een nest is nog nooit gevonden.

En hieronder nog een dubbele pagina van een voor ons bekende vogel, de Jan van Gent. Hoe duidelijk wil je het hebben. Het hele boek ademt continu kort-en-krachtige kennis vergezeld door foto's om bij weg te dromen. Kopen dat boek dus!

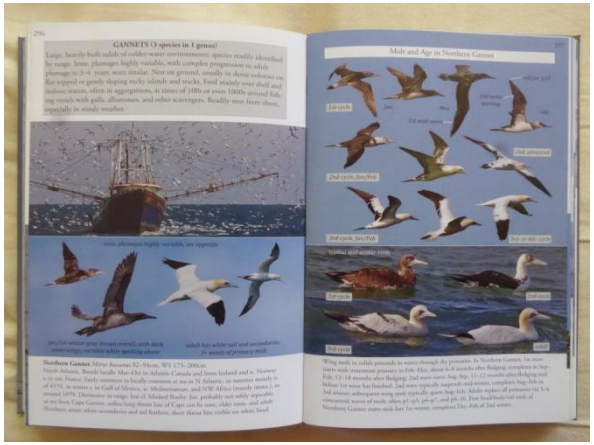

En mocht je twijfelen aan mij en dus aan de superioriteit van dit boek, lees dan deze, meer standaard, recensie eens door:

https://www.dutchbirding.nl/recensies/1544/oceanic_birds_of_the_world_a_photo_guide

Werkzaamheden aan de Oeverzwaluwwand bij Hapert, 1 april 2021; de inzet toont de wand op 13 juni 2021 (Jules Andela)

Afwerken Oeverzwaluwwand Hapert

Jules Andela

Op zaterdag 1 april heb ik me begeven naar de Tienden in Hapert waar, onder leiding van Noud Jansen, de oeverzwaluwwand afgewerkt ging worden. Het was prachtig weer en daarom genoten van een lekker fietstochtje vanuit Duizel. Toen ik arriveerde stond Toon Duis al te wachten en even later meldde Noud zich ook.

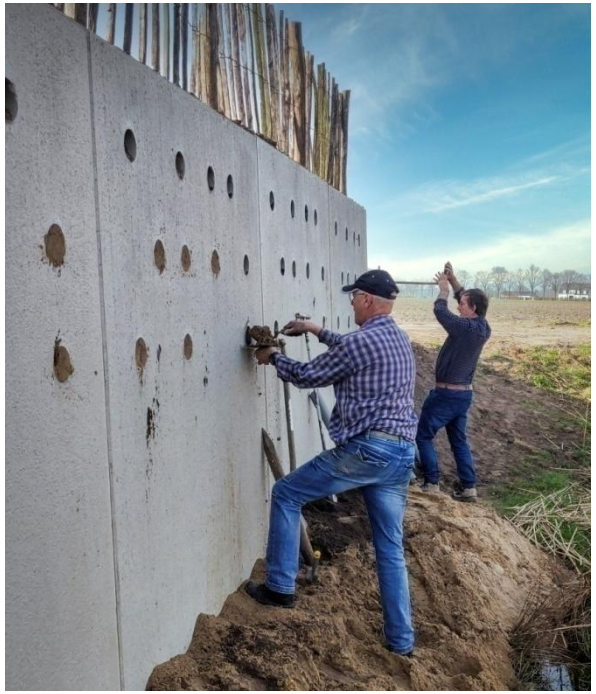

Aanstampen en afstuccen (Jules Andela)

In zijn auto had ie allerlei gereedschap en materialen meegenomen. De boel uitgeladen en we konden aan de slag. De dingen die moesten gebeuren waren: de nestgaten moesten uitgeboord worden en daarna gevuld met geel zand, er moest een hek bovenop geplaatst worden en de boel moest daarna aangeharkt en ingezaaid worden met een wilde bloemen zaadmengsel. Nadat ook Freek Lemmens zich gemeld had gingen we aan de slag. Freek en Noud met het hekwerk, Toon en ik met de gaten.
Er waren twee gatenboren aanwezig en Toon ging meteen hard aan de slag. Had hij een gat uitgeboord (halve armlengte) dan vulde ik een grijze pijp met zand en schudde die voorzichtig uit in dat gat. Daarna even aanstampen en 'afstuccen'. Ondertussen gingen Noud en Freek boven aan de slag. In no-time werden er gaten geboord voor de palen en werd het hek er tegenaan geslagen. Ondertussen kwamen er nog meer vrijwilligers bij en maakten vele handen licht werk.
Rond koffietijd werden we uitgenodigd bij de buren van de zwaluwwand. We konden plaatsnemen op het terras en werden verwend met heerlijke koffie met speculaas en stroopwafels. Wat een gastvrijheid. Al snel vlogen (😉) allerlei vogelverhalen rond en werd het zeer gezellig.

Noud en Freek aan de slag (Jules Andela)

Daarna riep de plicht weer en zijn we de laatste werkzaamheden uit gaan voeren. Noud en een aantal anderen gingen naar de zwaluwwand in Eersel (Panberg) om die af te maken en met z'n drieën werden de laatste karweitjes in Hapert aangepakt. De bult werd netjes aangeharkt en ingezaaid, de laatste gaten werden afgevuld, en het zandperkje voor de gaten werd nog netjes *gelevelled* en ingezaaid.
Al met al een erg geslaagde exercitie en hopelijk gaan onze gevederde zwaluw-vrienden hier z.s.m. gebruik van maken. Ze waren al gesignaleerd op diverse plekken, dus we waren net op tijd. ■

Ooievaars op hun honk in de omgeving van Valkenswaard, 17 mei 2021 (Jac Sweegers)

Survivallen met Pieter

Esther van Daal

Hèhè, zaterdag 4 april was het dan zo ver: eindelijk mag ik eens mee op pad met een ervaren inventariseerder van onze club, en wel met Pieter Wouters. We hadden afgesproken in alle vroegte om 6.30u bij de visvijvers van Valkenhorst. Het was een vrij frisse ochtend met een graadje of vijf. Voor mij een thuiswedstrijd hoewel ik in het afgesloten gedeelte pas één keer ben geweest via een excursie met de boswachter (Mari de Bijl) via Brabants Landschap en dus weet ik al wel wat voor bijzonder en prachtig gebied het is. Nadat ik eerst iets te ver doorreed en dus 5 min. te laat was kon het feest dan toch écht beginnen. Best spannend vond ik het, want mega slecht geslapen, bang voor wilde zwijnen én het gevoel dat ik nog een groentje ben die niks weet begon ik niet geheel onbevangen aan dit avontuur. Pieter stelt me op mijn gemak, legt nog wat uit over AviMap (waar ik me gelukkig al eerder in had verdiept) en zet er meteen goed de pas in. Nou had ik me van tevoren voorgenomen om vooral goed te kijken en luisteren en niet teveel te praten maar wanneer je zóveel tegelijk hoort en ziet wordt het lastig om geen vragen te stellen… Oei, zou Pieter dat niet vervelend vinden, op pad met zo'n 'stagiaire' die ook nog eens van alles wil weten? Gelukkig legt hij geduldig uit en probeert mij zoveel mogelijk te antwoorden en kennis bij te brengen. Ik weet nu bv. waarom de staart van een staartmees 'krom' kan zijn en dat is hele belangrijke info in broedtijd!

Zwarte Wouw op Valkenhorst, 12 juni 2021 (Maarten-Jan van den Braak)

Waar nodig zijn we stil en voorzichtig om de vogels niet te verstoren en/of op te jagen, want dat is natuurlijk niet wat we willen! Ondertussen probeer ik Pieter's tempo bij te houden want hij gaat als een speer vijf uur lang ☺. Hier en daar klimmen we over prikkeldraad, springen over sloten en waar het wat moerasachtig is wordt ter plekke een parcoursje gemaakt met stokken en stammetjes die voorradig zijn. *Wipe-out* is er niks bij en ach, de sportscholen zijn toch dicht dus mooi meegenomen! Maar uiteraard alles voor het goede (vogel)doel en voordat jullie denken dat Pieter één of andere rouwdouwer is, áltijd met respect voor de natuur en de vogels.

We hebben ongelofelijk veel vogels gehoord en gezien, en ook de door mij zo gevreesde wilde zwijnen (drie stuks die wegvluchtten), maar dat was bijna niet te voorkomen want het hele gebied wemelt van de zwijnensporen. Mooiste waarnemingen zijn toch wel de zwarte wouw, roerdomp en meerdere Cetti's zangers waarvan ik het explosieve geluid nu denk ik wel op m'n harde schijf heb zitten.

Een volgende keer toch maar m'n laarzen aan i.p.v. m'n wandelschoenen én pleisters meenemen, haha! Het was voor mij een top ochtend met mooie waarnemingen en hele wijze lessen, er valt voor mij nog héél veel te leren. Bedankt voor dit fijne en zinvolle initiatief aan de organisatoren en Pieter: super bedankt dat ik met je mee mocht en voor het delen van je grenzeloze kennis! ■

Slechtvalk op de Catharinakerk,
6 maart 2021 (Frans Hijnen)

Opmerkelijke zaken bij de Slechtvalken in Eindhoven

Frans Hijnen

In Eindhoven leven twee koppels Slechtvalken: één op de toren bij het Evoluon en de ander in een van de torens van de Catharinakerk. Deze koppels monitoren we al zolang als ze er zijn, alhoewel we de eerste twee jaar geen camera's hadden.

Ik wil jullie deelgenoot maken van wat opmerkelijke feiten van afgelopen jaar (2020). De man van de kerk is geringd met de letters FT en geboren in 2009 op de zendmasttoren in Mortel. Kennelijk is hij na zijn vertrek daar in Eindhoven terecht gekomen en niet meer vertrokken. Met het vrouwtje, waarvan we de leeftijd niet weten omdat ze alleen een ring aanheeft van het vogeltrekstation, maar geboren in België, vormt hij vanaf 2009 een paar.

Via de webcams zien we dat vanaf januari ieder jaar de vogels steeds meer in beeld komen en dus de nestkasten vaker bezoeken. Wat we ook zagen, afgelopen jaar, is dat de vrouw van het Evoluon alleen bleek te zijn. Haar ex-man is niet meer gezien en er is niets meer van gehoord. We zagen dat af en toe de man FT van de kerk opdook op de camera van het Evoluon en langzaam een band kreeg met het vrouwtje daar. Toch bleef FT ook in de stad actief bij zijn “oude” vrouw en at hij van twee walletjes. Niets menselijks is ze vreemd, zullen we maar zeggen.

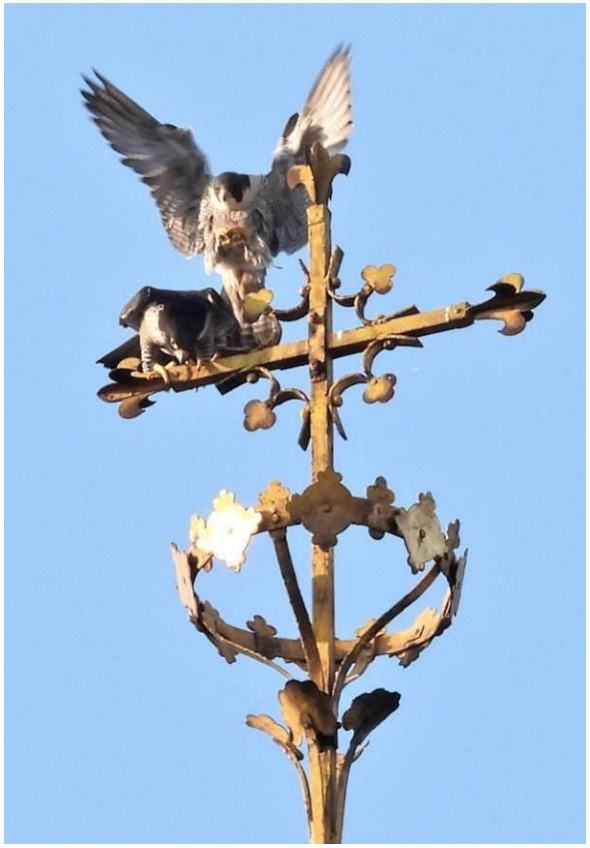

Parende Slechtvalken op de spits van de Catharinakerk, 7 maart 2021 (Frans Hijnen)

Gaandeweg de maanden richting de eileg in maart koos FT voor het Evoluon. Hij hield echter ook het territorium aan rondom de kerk en had dus een groot gebied te bewaken en twee vrouwen. Hij paarde ook met beide wijfjes. Er leek niets aan de hand, totdat er een jonge man verscheen die wel interesse had in het vrouwtje van de kerk. Er werd behoorlijk gevochten en de nieuwe man, geringd EAO en geboren 2018, verscheen in beeld met een roze gloed van bloed op de borst. Het mannetje FT bleef ook niet helemaal ongedeerd en kreeg last van een gehavende poot.

Het vrouwtje van de Catharinakerk was ondanks de gevechten ondertussen begonnen met de eileg en paarde ook met de nieuwe man. Die verscheen maar af en toe in beeld en was dan erg schichtig, kennelijk op zijn hoede voor FT. Het vrouwtje van de kerk legde haar eerste ei op 22 maart 2020, wat al redelijk laat was. Het bleef bij drie eieren die ook met grote tussenpozen werden gelegd, kennelijk door de onrust.

Het werd pas rustig toen ook het vrouwtje van het Evoluon had gelegd en het mannetje, mede gedwongen door een

geblesseerde poot, werd gedwongen mee te gaan broeden. Intussen bebroedde het vrouwtje van de kerk haar drie eieren alleen. De nieuwe man durfde nog niet en had ogenschijnlijk geen interesse in de eieren. Het vrouwtje ging wel iedere keer van de eieren af als het nieuwe mannetje verscheen, in de veronderstelling dat ze afgelost werd, zoals gebruikelijk is. Doch het nieuwe mannetje EAO bebroedde de eieren niet en was meestal na een halve minuut weer vertrokken. Het vrouwtje was met het broeden en ook met eten halen op zichzelf aangewezen, want slechts af en toe kreeg ze een prooi aangereikt.

We hadden dan ook zeker geen broedresultaat meer verwacht totdat 51 dagen na het leggen van het eerste ei er alsnog één jong uitkwam. Moeder hield het jong goed warm en kwam, zoals gebruikelijk, de eerste dag nauwelijks van het nest. Op de tweede dag verscheen de man op het rooster en ging de vrouw van het jong en vloog weg, in de veronderstelling afgelost te worden. De man keek het jong maar vreemd aan om het na even op te pakken en mee te nemen naar het rooster. In eerste instantie leek het erop of hij het meteen opat.

Vrouw Slechtvalk bij het Evoluon, 17 mei 2020 (Frans Hijnen)

De vrouw kwam echter terug op het rooster en de man liet het jong liggen en ging er vandoor.
Opmerkelijk was dat het vrouwtje het jong wist op te pakken en terug te leggen in het nest. Daar werd het verder weer warm gehouden door de vrouw totdat na wat uren de situatie zich herhaalde. Toen gebeurde waar we bang voor waren: het jonge mannetje pakte het jong beet als een prooi en verdween ermee uit de kast. Het jong werd nooit meer teruggezien.

Dit jaar 2021 zit deze man EAO braaf te broeden op een eigen nestje met de oudere vrouw en verzorgt zelfs de jongen. Op het Evoluon heeft inmiddels de volgende wissel plaats gevonden. De vrouw van 2020 is verjaagd door een nieuwe vrouw. Man FT heeft stand gehouden en met de nieuwe vrouw een nestje met drie eieren. *Wordt vervolgd!* ■

Matthieu Jansen stelt zich voor

Robbert van Hiele

Elke Blauwe Klauwier juveniel interviewen we een lid op zijn vogels. Sociaal leven op de achtergrond, de nerdy-vogel-binnenkant wordt bloot gelegd.

Deze keer ons nieuwe lid Matthieu Jansen. Samenwonend met Mieke, 2 zonen en 1 dochter, maar liefst 7 kleinkinderen en sinds 2 jaar gepensioneerd.

Matthieu in het veld

Hij was werkzaam in het onderwijs, maar liefst 43 jaar en was ook actief in politiek en vakbondswerk. Als reiziger heeft hij een voorkeur voor Afrika.

Maar goed, nu het echte werk. De volgende vogelkeuzes heeft hij gemaakt (in **lichtgroen**) en zo leren we zijn vogelpsyche wat beter kennen. Voor de lezer die denkt dat hij het allemaal al weet, er zitten verschillende nieuwe keuzes bij. Maar ook genoeg oud werk, wij hechten bij de jonge (ahum), dynamische redactie toch ook erg aan de woorden antiek, nostalgisch en oubollig.

Gekraagde Roodstaart of Zwarte Roodstaart
Grauwe Vliegenvanger of **Bonte Vliegenvanger**
Merelzang of Zanglijsterzang

Roodborst of **Winterkoning**
Steltloper of **Roofvogel**
Meeuw of **Duif**
Tjiftjaf of **Fitis**

Mei of September
Juli of Februari

6.00 uur 's ochtends of **21.00 uur 's avonds**

Met windkracht 8 vanuit het noordwesten in september aan het strand of met - 10 graden en sneeuw en ijs in januari in de Biesbosch

Regenwatje of Geen regenwatje

Soortenjager of **Geen soortenjager**

Bijvoederen in de zomer of **Nu even niet bijvoederen**

Verwilderde katten afschieten om gruttonesten te beschermen of Nooit verwilderde katten afschieten

Ik kan het goudhaantje nog horen of **Ik kan het goudhaantje niet meer horen**

Als favoriete gebied in de Kempen kiest hij voor het stroomgebied van de Tongelreep bij de Achelse Kluis. Laat dat nou net het gebied zijn waar Esther van Daal in de vorige Juveniel zo'n leuk stuk over geschreven heeft. Dit zegt Matthieu erover:" Het heeft een afwisselend en prachtig landschap en er is in elk seizoen veel te zien en te ontdekken. Het is er nooit druk (wanneer ik er naar toe ga) en voor mij zeer rustgevend en „vertrouwd“ (geboren en opgegroeid in Borkel en Schaft en nogal nostalgisch van aard)."

In de Kempen hoopt hij ooit nog de Vorkstaartscharrelaar te zien. Geen idee

waar die voorkomt dus even gegoogled. Afrika maar liefst! We hebben er een ambitieus lid bij. Mijn hemel. Maar goed, mocht het niemand van onze club lukken die hem te laten zien de komende jaren in de Kempen dan legt hij zich neer bij de Hop.

Vorkstaartscharrelaar in Masai Mara in Kenia, september 2018 (Matthieu Jansen)

Om de potentiële Vorkstaartscharrelaar te lokken deze foto van Matthieu, waarschijnlijk in Afrika maar dus zeker niet in de Kempen, door hem gemaakt.

Een mooie waarneming die hij deed was:"Een Sperwer die in mijn, relatief kleine, achtertuin een duif sloeg." En dan zeg ik op mijn beurt: dat is ook zeker indrukwekkend maar nu zou ik willen weten: over welke duivensoort praten we dan? Ik neem aan de Turkse tortel, de Houtduif en Holenduif zijn wat aan de grote kant. Je weet echter nooit. Als het maar geen Zomertortel was maar zelfs een Sperwer weet die niet meer te vinden, denk ik.

Qua ambitie en verwachtingen zegt hij dit: "Vooral het determineren op gehoor zou ik (iets) willen verbeteren, maar op mijn leeftijd heb ik niet zo heel veel ambities en verwachtingen meer van mijn zintuigen en geheugen ☺. Verder zou ik graag, onder begeleiding van Vogelwerkgroepleden, (nieuwe) gebieden gaan verkennen en excursies maken."

Boomkruiper in het Patersbos bij Bergeijk, 26 februari 2021 (Matthieu Jansen)

De Boomkruiper is een vogeltje dat Matthieu, tot een jaar geleden, eigenlijk nog nooit goed had gezien. Tijdens het vorige (corona)jaar is hij er bewuster naar op zoek gegaan en heeft het mooie vogeltje vaak en relatief dichtbij huis aangetroffen, waarbij zijn acrobatische toeren hem blijven fascineren. De link tussen de Boomkruiper en Matthieu is dat je als zéér beginnend vogelgenieter in één jaar heel veel kunt leren van de kleine dingen die dikwijls verrassend dichtbij blijken te zijn. En dat de Boomkruiper vaak dichtbij komt bleek bij mijn huis nog vanochtend. Op de bakstenen muur in ons achtergangetje zat de Boomkruiper. Alsof het een boom was, van onder naar boven klauterend als een muisje met zuignapjes. Pikkend naar insectjes en spinnetjes. Geweldig diertje.

En dit zegt Matthieu als laatste:

"Zo'n 10 jaar geleden was ik met mijn vrouw op Lesbos en zagen we een tiental vogelaars bij elkaar gebiologeerd in de verte staren. Het zeer gevarieerde gezelschap kwam uit diverse landen, was uitgerust met veelal enorme kijkers en zelfs gekleed in échte vogelpakken… Wij zijn er tussen gaan staan en hebben onszelf verbaasd over het fanatisme en enthousiasme van die club, terwijl er ogenschijnlijk niets te zien was. Nadat we weer vertrokken, zonder een vogel gezien te hebben, moesten we enorm lachen om zoveel vogelgekte bij elkaar. Wie had toen kunnen denken dat ik zelf, zoveel jaar later (overigens nog steeds zonder vogelpak), zo gegrepen zou kunnen worden door onze gevederde vrienden!"

Welkom bij de club! ■

Fotocollage

Fotografen: Harold Bierens, Maarten-Jan van den Braak, Wim Deeben, Matthieu Jansen, Jan Kolsters, Toine Kuiper, Cor van Pelt, Jac Sweegers, Edwin van der Werf en Eric Wintermans.

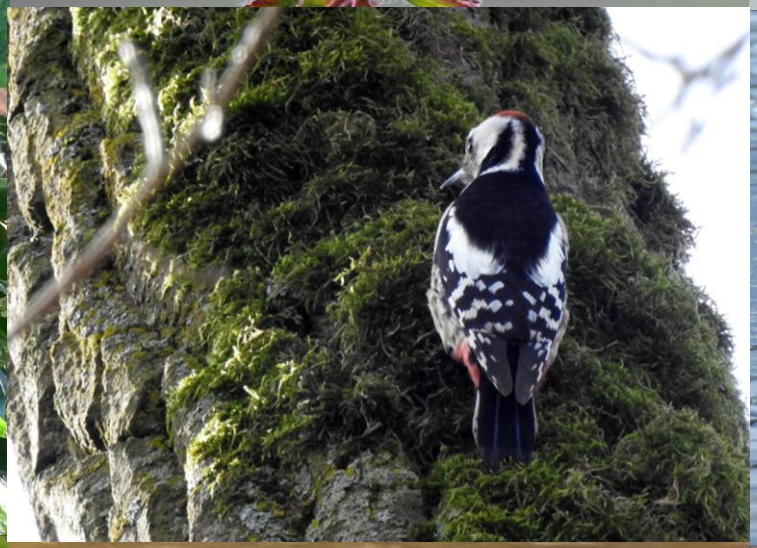

Twieter-de-twiet: de (Zomer) Tortel

Pieter Wouters

In eerste instantie had ik deze Twiet als een ‘In Memoriam’ geschreven, maar zo erg blijkt het nog niet te zijn. Daarom heb ik het verhaal gedeeltelijk aangepast. Ook naar aanleiding van de landelijke bijeenkomsten van Vogelbescherming over de Zomertortel. Maar een In Memoriam zou helaas over enkele jaren wel van toepassing kunnen zijn.

Zomertortel op de Enderheide bij Bergeijk, 28 juni 2015 (Jeroen Stevens)

Toen ik begon met vogelen, ruim 40 jaar geleden, was de Zomertortel nog gewoon de Tortel. Waarom dit is veranderd is me niet duidelijk maar mogelijk dat de komst van de Turkse Tortel hier mee te maken heeft. Mijn eerste herinnering aan de Tortel stamt al van voor mijn carrière als vogelaar(tje). Mijn vader had een volière en daarin belande wel eens een Tortel. Deze duif was toen nog algemeen en broedde waarschijnlijk wel ergens in de buurt van onze tuin, die destijds nog aan de rand van Reusel lag. Als een nest werd gevonden dan werd er een jong uitgehaald en thuis groot gebracht. Mijn vader had ook duiven en wist goed hoe dit moest. Hij weekte duivenvoer wat hij in zijn mond nam en de jonge duif dan vanuit zijn mond voerde (of dit nu nog kan weet ik niet, waarschijnlijk krijg je er nu een enge ziekte van…). Met de volwassen duif probeerde hij te kweken, samen met een Turkse Tortel. Of dit lukte kan ik me niet meer herinneren.

Een andere, minder leuke, herinnering aan de Tortel speelt iets later als ik, samen met Lex Peeters, al volop aan het vogelen ben. Het zal ergens rond 1974 zijn geweest. We vonden toen in het gebied Torenbroek, gelegen ten noorden van de Reuselse Moeren, een waar slagveld aan vergiftigde, dode vogels. Vooral de diverse dode Tortels zijn me altijd bijgebleven.

Door de jaren heen werden de waarnemingen van, nu, Zomertortel steeds minder. De Zomertortel is een van die soorten die langzaam, geruisloos verdwijnt uit de Kempen. Helaas geldt dit ook voor nog een aantal andere soorten zoals bijvoorbeeld Ransuil en Ringmus. Ik was dan ook erg verrast toen ik tijdens de diverse SNL-inventarisaties (2015, 2016 en 2020) op en rond landgoed de Utrecht in totaliteit nog 20 territoria vond.

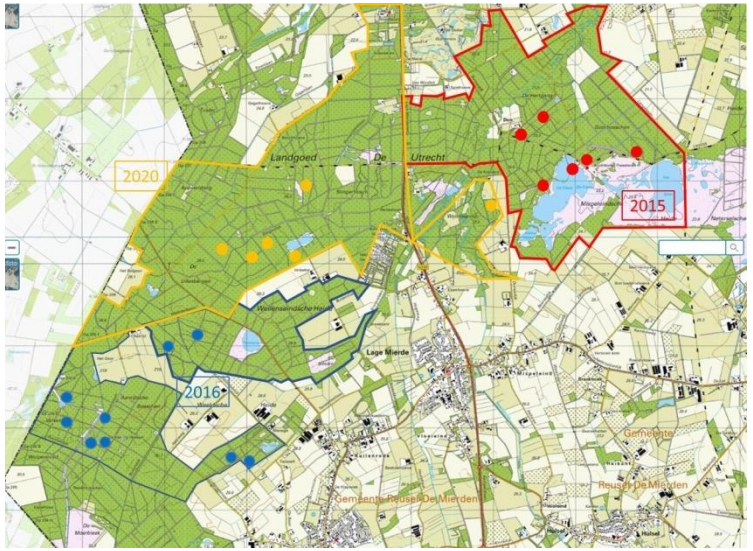

Territoria van Zomertortels in 2015 (🔴), 2016 (🔵) en 2020 (🟡) op en rond Landgoed de Utrecht

Als je toen ’s morgens vroeg de rollende roep van de Zomertortel uit een dicht grove dennenbosje hoorde komen kon je dag al

niet meer stuk! Maar 2021 is tot nu toe weer een nieuw diepte punt. Vorig jaar waren er tot 21 juni 17 waarnemingen ingevoerd op waarneming.nl. Dit jaar slechts acht. Zelf heb ik het gebied wat ik vorig jaar heb geïnventariseerd al een paar maal bezocht. Zonder resultaat. Nu moet ik wel bekennen dat de bezoeken steeds rond tien uur begonnen, dus niet in de optimale periode.

De Zomertortel heeft het net als veel andere vogels van het agrarische landschap heel moeilijk. Ons landschap wordt te intensief gebruikt en rommelhoekjes zijn daardoor nagenoeg verdwenen. Daarom is Vogelbescherming een aantal jaren geleden al begonnen met de operatie Zomertortel.

In dit plan staan bijvoederen als eerste hulp en aanleg voedselveldjes als meer continue maatregel voorop. Dit voorjaar is er op initiatief van Vogelbescherming tweemaal een landelijk (Teams) overleg geweest om zoveel mogelijk mensen en verenigingen te mobiliseren om zich in te zetten voor de Zomertortel.

Ook onze VWG heeft daaraan deelgenomen. In het eerste overleg werd de toestand in Nederland (en Europa) toegelicht. Een verhelderende presentatie werd gegeven door Ruud Foppen van Sovon: ‘De Zomertortel in Nederland (Europa) trend en verspreiding.’ Een ontluisterend verhaal. In Nederland is de Zomertortel met 99% afgenomen sinds 1950. Ook gaat het in ons aangeharkte land harder dan in de rest van Europa. Maar het meest schrok ik van de cijfers over de huidige stand. De stand is namelijk al weer met 45% afgenomen ten opzichte van de Vogelatlas 2013-2015. In 2020 werd het aantal nog geschat op 675 tot 800 paar. Maar uit de bijdrage van Arnold van Kreveld (Kernen en initiatieven) meende ik te kunnen opmaken dat Sovon de cijfers zelfs iets te rooskleurig ziet. Diverse waarnemers uit de kerngebieden gaven namelijk lagere aantallen op dan Sovon.

Ook in Europa wordt er aan de Zomertortel gewerkt. Wilmar Remmelts van LNV gaf hierover een presentatie. Habitat herstel en ‘duurzame’ jacht staan voorop. Vooral dat laatste steekt me. Hoe kan jacht op zo’n zeldzame vogel nu ooit duurzaam zijn? Hebben ze niets geleerd van het uitroeien van de Trekduif (*Ectopistes migratorius*) in Amerika?

Om meer te weten te komen over de soort doet Jennifer Vreugdenhil al enkele jaren (zender)onderzoek aan de Zomertortel. Dit doet ze in Zeeland. Sinds dit jaar zal ze ook onderzoek gaan doen naar de effecten van de aangelegde voedselveldjes.

De tweede bijeenkomst was er meer op gericht van wat nu te doen in de praktijk. Er zijn al diverse initiatieven op gang gekomen. Zowel van agrarische natuurverenigingen, landschappen en vogelwerkgroepen. Naar aanleiding van deze bijeenkomsten heb ik contact opgenomen met Landgoed de Utrecht om bij de blusvijvers een voedselveldje aan te leggen. Hier is positief op gereageerd. Nu maar hopen dat er toch nog tortels aanwezig zijn.

Al met al gebeurd er het nodige rond de Zomertortel maar of het niet te laat is? De cijfers zijn niet positief (op Texel van tientallen paren naar dit jaar 2 paar). Op mijn gestelde vraag tijdens de rondvraag ‘Is er een kans dat je de soort kunt terug krijgen met het aanleggen van voedselveldjes?’ werd het zo stil dat ik dacht dat mijn verbinding was verbroken. Het antwoord was uiteindelijk: niet geschoten is altijd mis…

Wil je meer weten over dit project kijk dan op onze website waar enkele van de gegeven presentaties zijn terug te kijken. ■

Afgestoft: van A4-tjes naar citizen science

Tom Heijnen

Vogelaars groeien op met waarneming.nl, ObsMapp, LiveAtlas, Avimap en al die andere superhandige digitale apps. Je voert in het veld je waarnemingen in, met automatisch datum, tijd en locatie erbij. Druk op de knop om te uploaden en klaar is Kees, je gegevens staan in de cloud. Thuis kijk je op je gemak na wat jij en anderen hebben gezien. Als je een artikeltje wilt schrijven raadpleeg je die databases. Een beetje gegevens ordenen in een spreadsheet, grafiekjes en kaartjes maken, nog wat mailen en appen naar vogelaars om aanvullende gegevens op te vragen. Eitje!

Maar … hoe ging dat vroeger? Toen alles nog met papier ging? En daarna, PC's met Dos en de allereerste Windows, maar zonder mobieltjes, mail en apps?

Het eerste papieren archief

Bij de VWG had een aantal leden al snel de drive om de gegevens van vogelaars in de streek te verzamelen zodat ze niet verloren zouden gaan én gebruikt konden worden als bron van informatie. Dit ging allemaal analoog: we leenden dagboeken, schreven alle interessante waarnemingen over en verwerkten die per soort en per jaar op A4-tjes in ringbanden. We hebben het nu over de tweede helft van de jaren zeventig. Zelfs het Sovon atlasproject voor broedvogels in de jaren 1973-77 ging toen allemaal met papier, envelop en postzegel. Het atlasproject voor winter- en trekvogels in 1978-83 was al helemaal een hels karwei omdat toen waarnemingen per maand werden verzameld. De DC's (waarvan ik er toen eentje was) hadden er een enorme kluif aan.

Ik heb in die tijd wel eens naar de mogelijkheden van automatisering gekeken, maar een eenvoudige PC (qua capaciteit niets eens vergelijkbaar met een slim horloge van nu) kostte meer dan 10.000 gulden.

De eerste digitale stapjes

Toch deed de automatisering langzaam zijn intrede. Dat begon een beetje met het avifaunaproject van de provincie Noord-Brabant. Ook nu werd alles op papier verzameld: telgebiedsboekjes met alles bij elkaar duizenden kaartjes met stippen en codes en honderden streeplijsten. Maar de gegevens werden ook per telgebied en kilometerhok in een digitaal bestand opgeslagen. Ik werkte toen als coördinator van het avifauna-onderzoek bij de provincie en heb me in die tijd de programmeertaal Fortran eigen gemaakt omdat de automatiseringsafdeling onvoldoende tijd had om voor ons programma's te maken. We konden toen voor het eerst hele primitieve verspreidingskaartjes maken! We gebruikten daar wel een tonnen kostend Siemens Mainframe voor dat nog minder kon dan een tablet van nu.

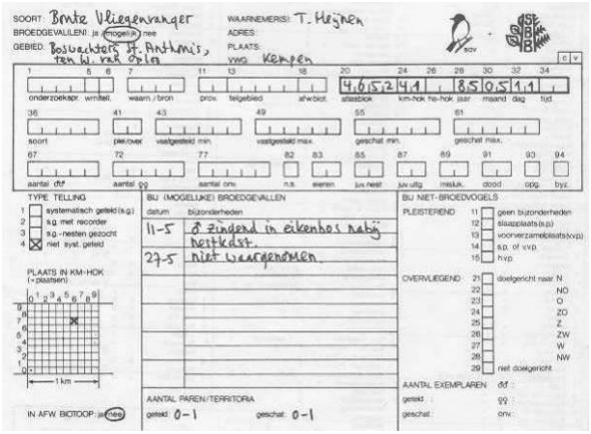

SOV waarnemingskaart

Langzaam aan professioneler

Halverwege de jaren tachtig kwam automatisering voor het eerst binnen bereik van vogelwerkgroepen. Vanuit het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse

Vogelwerkgroepen (SOV) ontwierpen we een waarnemingskaart en de ingevulde kaarten werden door Staatsbosbeheer en later het Biogeografisch Informatiecentrum verwerkt in digitale bestanden. Er werden zo minstens 10.000 waarnemingen door het BIC verponst.

Opkomst en ondergang van Ornis

Het BIC is na enkele jaren ter ziele gegaan. Inmiddels had ik bij de provincie de stap gezet naar professioneel systeemanalist en programmeur en met die kennis en ervaring heb ik toen mijn ziel en zaligheid gestopt in het maken van een digitaal archief voor alle vogelwaarnemingen van onze VWG. Ik noemde dat digitale systeem Ornithologisch Informatiesysteem, kortweg Ornis. Ik heb vele honderden uren gestopt in het ontwerpen en programmeren van Ornis (voor de kenners: in Microsoft Access).

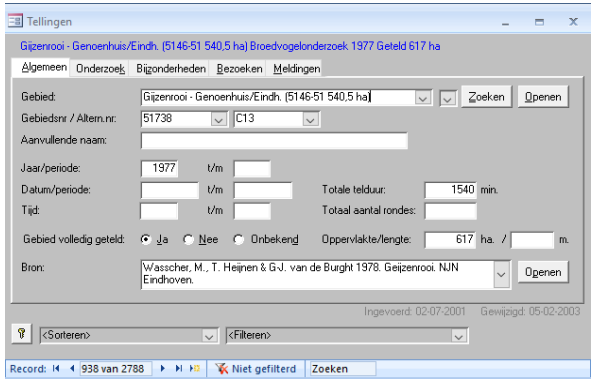

Ornis scherm voor invoeren van tellingen

Alles moest er in gestopt kunnen worden: losse waarnemingen, bekentellingen, broedvogeltellingen, wintertellingen, trektellingen. En je moest al die gegevens er vervolgens op allerlei manieren uit kunnen halen: per gebied, per soort, per maand, per week, per vliegrichting, enz. Dat is allemaal gelukt!

Maar Ornis had één groot manco: het werkte op maar één computer, werken in de cloud bestond nog niet, sterker nog het concept moest nog worden uitgevonden. Waarnemingen moesten dus nog steeds op papier of per mail worden aangeleverd en door één persoon in Ornis worden ingevoerd. En die persoon … was ik. In al die jaren heb ik zo'n 90.000 vogelwaarnemingen uit de Kempen in Ornis verwerkt.

Ornis draait na 20 jaar nog steeds razendsnel en als een zonnetje op mijn computer. Ik verwerk er zelfs nu nog oude waarnemingen mee omdat bulkwerk met Ornis veel sneller gaat dan met een geografisch georiënteerd programma als waarneming.nl.
Toch was die manier van werken met één centraal Ornis waarbij vogelaars hun waarnemingen moesten insturen totaal onhoudbaar: veel te veel werk voor iedereen.

Citizen science

Gelukkig kwamen toen die handige apps, waarbij iedereen zelf zijn waarnemingen in het veld al digitaal kan invoeren (met bovendien hoge precisie van de locatie) en alles keurig in grote databestanden wordt verzameld. Op waarneming.nl worden op deze manier inmiddels meer dan een miljoen waarnemingen per jaar verzameld, door tienduizenden amateurs en professionals. Dit heeft een enorme impuls gegeven aan wat ook wel *citizen science* wordt genoemd. Hiermee wordt onderzoek bedoeld dat door en/of met gegevens van vrijwilligers wordt uitgevoerd.

Mijn huidige thuiswerkplek

De komende tijd ga ik samen met Henk Sierdsema bekijken hoe we de gegevens die in Ornis zitten kunnen overzetten naar waarneming.nl. Dan kan iedereen er bij en dat is in de tijd van *citizen science* wel zo fijn! ■

Herinneringen aan een Hazelhoen

Harold Bierens

Bijgaande tekening van een Hazelhoen maakte ik recent voor een portfolio. Niet met speciale reden, gewoon omdat ik het een prachtige soort vind en een goede oefening.
Ik heb in mijn leven maar een paar keer een Hazelhoen gezien, steeds in Polen. Aan twee waarnemingen bewaar ik bijzondere herinneringen.

De eerste was tijdens een solotochtje door een nat elzenbroekbos. Naast onder meer een Witrug-specht vond ik hier een koppel Hazelhoenders. Dat bleek pas toen ik de steeds voor me uit vliegende vogels eindelijk in beeld kreeg. Ik liep op dat moment over een vlonderpad toen ik het mannetje tussen de takken door in beeld kreeg. Gevangen in mijn kijker schoof ik zo wat dichterbij. En jawel: daarbij stapte ik nietsvermoedend naast het pad om zo een nat pak te halen. Het Hazelhoen was weg uiteraard.

Dat ze schuw zijn bleek later opnieuw. Diezelfde vakantie liepen we met een bevriend stel door het oerbos bij Białowieża. In de rugdrager droeg ik mijn zoon Juul, 2½ jaar op dat moment. Op een geschikte plek waar we al een glimp van wat Hazelhoenders hadden opgevangen slopen we doodstil dichterbij, de vele muggen negerend. Al een wonder dat Juul zich koest hield in die omstandigheden. Dichtbij de plek waar een groepje van vier vogels was ingevallen was er nog steeds niets te zien. Op dat moment zag Juul het overwoekerde spoor onder zich en dacht hij weer aan een tochtje met een oude stoomtrein, twee weken daarvoor in Zeeland. “TOET, TOET” klinkt het uit volle borst en weg waren de Hazelhoentjes.
De toen nog kinderloze vrienden kostte het wat meer moeite om hiermee te lachen. Hun frustratie hebben ze later nog vaak aangehaald. ■

Man Wespendief patrouilleert boven de Patersgronden, 9 augustus 2020 (Tom Heijnen)

Zeldzame broedvogels in 2020: Kleine Plevier t/m Wielewaal

Tom Heijnen & Paul van Pelt

In dit tweede deel over zeldzame broedvogels in 2020 behandelen we de Nachtzwaluw en Kleine Plevier t/m Slechtvalk. We hebben besloten om niet alleen soorten te bespreken die in ons werkgebied zeldzaam zijn (minder dan 50 territoria) of in kolonieverband broeden (bijv. Kokmeeuw), maar ook algemenere soorten die karakteristiek zijn voor de Kempen (bijv. Nachtzwaluw), soorten die één tot twee decennia geleden zeldzaam waren maar inmiddels de grens van 50 territoria hebben overschreden (bijv. Middelste Bonte Specht) en soorten die we op voorhand op mogelijk minder dan 50 territoria hadden ingeschat maar die daar overheen blijken te gaan (bijv. Wielewaal). *Mocht je aanvullingen of correcties hebben dan ontvangen we die graag! Na afloop van de reeks artikeltjes willen we er één geheel van maken en dan is het fijn als eventuele fouten en tekortkomingen verwerkt zijn.*

Methode

Het gebied waarop de gegevens betrekking hebben is hetzelfde als in deel 1 en weergegeven op het kaartje.

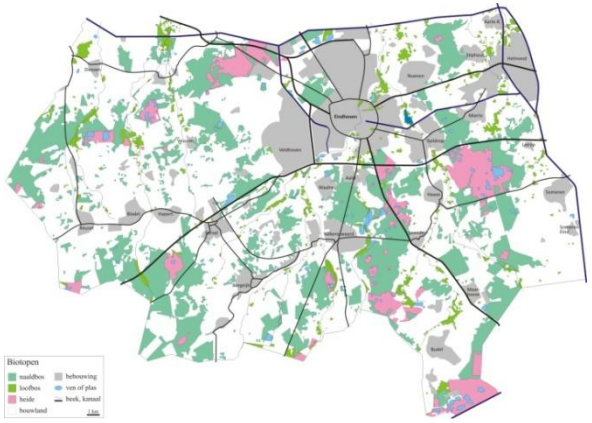

Gegevens en interpretatie

We hebben drie aanvullingen op wat we hierover in deel 1 hebben vermeld: Inmiddels beschikken we niet alleen over de gegevens in waarneming.nl, Avimap (Sovon), kolonievogels (Sovon) en zeldzame broedvogels (Sovon), maar ook de gegevens in LiveAtlas (Sovon), gegevens van vlakdekkende tellingen en meetnettellingen van de Provincie Noord-Brabant, gegevens in eBird (Cornell Lab of Ornithology) en gegevens in de Nationale Databank Flora en Fauna (in beheer bij Bij12). Daarnaast hebben we de ons ter beschikking staande inventarisatierapporten doorgenomen.

De tweede aanvulling is dat we de nodige tijd hebben gestoken in het interpreteren van gegevens die tijdens broedvogelinventarisaties zijn verzameld en die met Avimap zijn vastgelegd en geclusterd. Die gegevens konden niet zomaar 1:1 worden overgenomen bij aan elkaar grenzende en overlappende telgebieden (plots). Plots die aan elkaar grenzen zijn namelijk met Avimap apart geclusterd en kunnen daardoor aan de randen dubbelingen bevatten. Overlappende plots kunnen uiteraard ook tot dubbelingen leiden. We hebben ons best gedaan om potentiële dubbelingen er uit te halen.

De derde aanvulling is dat we bij een aantal soorten ook gegevens uit 2019 hebben gebruikt omdat één jaar een te onvolledig beeld geeft. Op de kaarten is steeds zichtbaar welke gegevens van 2020 zijn (rood, geel) en welke uit 2019 (oranje). De gegevens uit 2019 hebben betrekking op aanvullingen op de *zekere* territoria uit 2020.

Op sommige kaarten zijn ook territoria net over de grens van de Kempen weergegeven. Deze stippen en vlakken zijn herkenbaar aan een wat dunnere, grijze omlijning. Belgische gegevens komen uit waarnemingen.be en de Avimap database.

In deze serie nemen we overigens geen literatuurverwijzingen en literatuurlijst op. Dat doen we in het uitgebreide artikel dat voor eind dit jaar op de planning staat.

Volledigheid
Achter de soortnaam staat het aantal territoria dat in 2020 of in 2019-2020 in de Kempen is vastgesteld. Tussen haakjes staat onze inschatting van de volledigheid van dit aantal.

- Zeer volledig: 90-100% van het aantal territoria is gevonden
- Vrij volledig: 75-90% is gevonden
- Matig volledig: 50-75% is gevonden
- Onvolledig: 25-50% is gevonden
- Zeer onvolledig: minder dan 25% is gevonden

Die inschatting is gebaseerd op de trefkans van de soort als broedvogel, ons beeld van de mate vak vlakdekking (hoeveel van het geschikte habitat in de Kempen is onderzocht) en ons beeld van de onderzoeksintensiteit.

We hebben ons ook gewaagd aan een schatting van het aantal territoria dat in 2020 in de Kempen aanwezig was. Bij sommige soorten was dat een zeer hachelijke zaak (bijv, Houtsnip) en volstaan we met een geschat minimaal aantal.

Resultaten

Nachtzwaluw: geteld 389 territoria in 2019-2020 (vrij volledig), geschat 475-525
In geval van adult in broedbiotoop, paar in broed-biotoop, zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 15 mei t/m 10 augustus. Fusieafstand: 300m.

Man Nachtzwaluw in Leenderbos, 27 juni 2010 (TH)

De Kempen is altijd een bolwerk voor Nachtzwaluwen in Nederland geweest en dat is het nog steeds. Er werden in 2019-2020 389 territoria geregistreerd waarbij van belang is om te melden dat een aantal gebieden niet of beperkt op deze schemer- en nachtsoort is geïnventariseerd.

Ze komen voor op heideterreinen en op kaalkappen en in open bospercelen in naaldbossen op zandgronden. Topgebieden waren de Neterselse Heide (25 territoria), het Leenderbos met aangrenzende Groote Heide (126), de Strabrechtse Heide (43) en de Budeler Bergen met Loozerheide (49; ca 80 inclusief het aansluitende Limburgse gebied). Ook meer lokaal komen soms forse aantallen voor zoals Panneven en Wellenseindse Heide (12), Turnhoutse Heide en Zwartven (13), Peelsche Heide (9), Plateaux (8; inclusief het Hageven: 13), de Malpie (7) en de Leenderheide tussen Eindhoven en Leende (18).

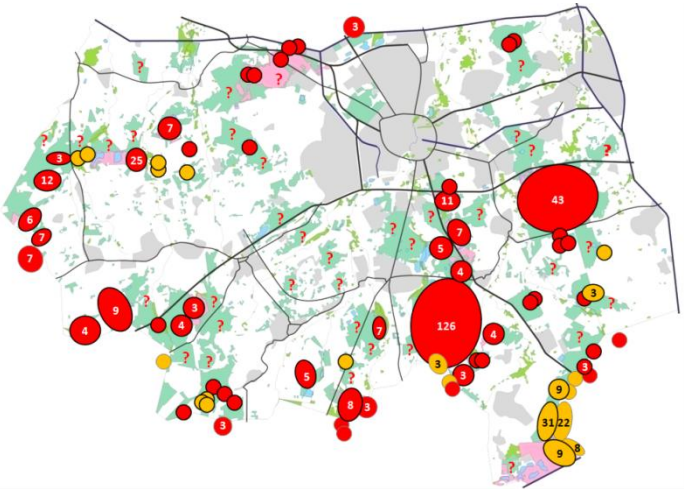

Nachtzwaluw territoria in 2020 (rood) met aanvullingen uit 2019 (oranje). Met een ? zijn potentiële broedgebieden aangegeven waarvan gegevens ontbreken.

Gebieden die in 2019 en 2020 niet of nauwelijks zijn onderzocht en waar eveneens flinke aantallen Nachtzwaluwen te verwachten zijn, zijn de Oostelbeerse-Oirschotse-Aarlese Heide (>35 territoria in 2014), de Boswachterij De Kempen-Postelse Heide (23 territoria in 2013 en 2015, in 2015 excl. het deel ten ZO van Postelseweg;

momenteel wellicht >50 territoria) en de Cartierheide (2017 11 territoria waaronder 4 op rand met Boswachterij De Kempen). Rekening houdend met de onvolledigheid van de gegevens schatten we de werkelijke populatie in de Kempen in 2020 op 475-525 territoria.

Kleine Plevier: geteld 22-25 territoria in 2020 (vrij volledig), geschat 25-30

In geval van zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 15 mei t/m 15 juli. In overige gevallen (adult in broedbiotoop, paar in broed-biotoop) moet er 1 waarneming zijn in de periode 1 juni t/m 30 juni en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. Fusieafstand: 1000m.

Kleine Plevier bij het Beleven, 4 mei 2020 (PvP)

Kleine Plevieren komen voor in gebieden met een combinatie van stilstaand water en open, zanderige stukjes waar het nestkuiltje in gemaakt kan worden. In de Kempen zijn dit veelal tijdelijke situaties, zoals opspuitterreinen, afgelaten visvijvers en drooggevallen (delen van) vennen. Het jaar 2020 was in die zin gunstig dat door de droogte veel zanderige stukken langs water ontstonden. Door de voortschrijdende droogte in de zomer is het echter maar de vraag in hoeveel territoria succesvol is gebroed.

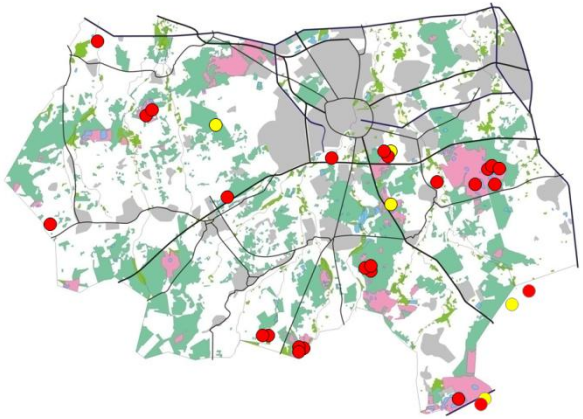

Kleine Plevier territoria in 2020 (geel = onzeker = één waarneming van adult/paar in periode 1 t/m 30 juni)

Kleine Plevieren werden verspreid door de Kempen aangetroffen, met kleine concentraties van 3 territoria op de Plateaux, Hasselsvennen en Beuven-Starven, en wellicht Gijzenrooi (2-3). Het aantal gebieden waar de soort kan worden aangetroffen was beperkt en deze gebieden zijn over het algemeen goed onderzocht. Omdat de soort snel tijdelijk gunstige situaties kan benutten zullen enkele over het hoofd gezien zijn. We schatten het werkelijk aantal territoria in 2020 op 25-30.

Grutto: geteld 26-27 territoria in 2020 (zeer volledig), geschat ca 30

In geval van adult in broedbiotoop, paar in broed-biotoop, zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 1 april t/m 10 mei en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. Fusieafstand: 1000m.

Grutto boven het Diessens Broek, 18 mei 2029 (PvP)

Wat vroeger wellicht onvoorstelbaar leek is trieste realiteit geworden: buiten twee natte natuurgebieden (Diessens Broek en Beleven) broedt er vrijwel geen enkele Grutto meer in het agrarisch gebied of op de heidevelden van de Kempen. Veruit het grootste aantal Grutto's zit in het Diessens Broek waar 17-20 territoria werden ingetekend. Dit gebied loopt over in het Moergestels Broek waar ook nog eens een kleine 40 territoria gevonden werden, maar dat gebied ligt net buiten de grens van de Kempen.

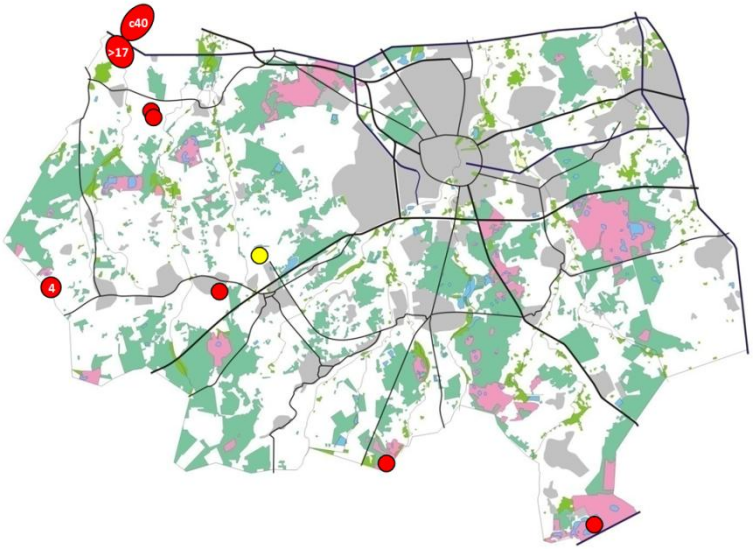

Grutto territoria in 2020 (geel = onzeker = één waarneming van paar of zang tussen de datumgrenzen)

Bij het Beleven waren 4 territoria aanwezig. Incidenteel werden grotere aantallen waargenomen, maar het is bekend dat dit vroeg in het broedseizoen nog doortrekkers kunnen zijn, terwijl het op latere data mislukte broedvogels van elders kan betreffen.

Op de Paardse Heide, een uitgestrekt agrarisch gebied waar van oudsher Grutto's zitten, werden 2 territoria vastgesteld. Het is echter welhaast zeker dat hier geen broedsucces was: bij een MAS-telling werden de waarnemingen allemaal met code 0 (buiten broedgebied) ingegeven. Waarschijnlijk was dit te wijten aan het te vroeg maaien van de weilanden.

Voorts werden territoria (allemaal met lage broedcodes) geregistreerd op de Plateaux (1), de Ringselvennen (1) en het Kempisch Bedrijvenpark in Hapert (1). Overigens leverde 2019 geen enkel aanvullend territorium op.

Het is natuurlijk mogelijk dat een enkel territorium gemist is, maar omdat de Grutto volledig uit het agrarisch landschap in de Kempen verdwenen lijkt te zijn en er weinig andere geschikte broedgebieden zijn, hebben we het aantal territoria rond de 30 geschat.

Wulp: geteld 47-62 territoria in 2019-2020 (matig volledig), geschat 80-100

In geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 15 maart t/m 31 mei en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. Fusieafstand: 1000m.

Van een algemene broedvogel van heidevelden en omliggende agrarische gebieden is de Wulp een zeldzaamheid geworden. De heidevelden zijn nu zo goed als verlaten. Her en der komen nog Wulpen voor in het agrarische landschap (het beeld hiervan is overigens incompleet) maar het gaat om zeer lage aantallen.

Een positieve uitzondering is het Diessens Broek met in 2020 4 territoria (samen met het aangrenzende, net buiten de Kempen

Wulp bij het Beleven, 18 maart 2020 (Wim Deeben)

gelegen, Moergestels Broek is dit een bolwerkje voor Wulpen) en de Mispeleindse en Neterselse Heide met aangrenzend agrarisch gebied.

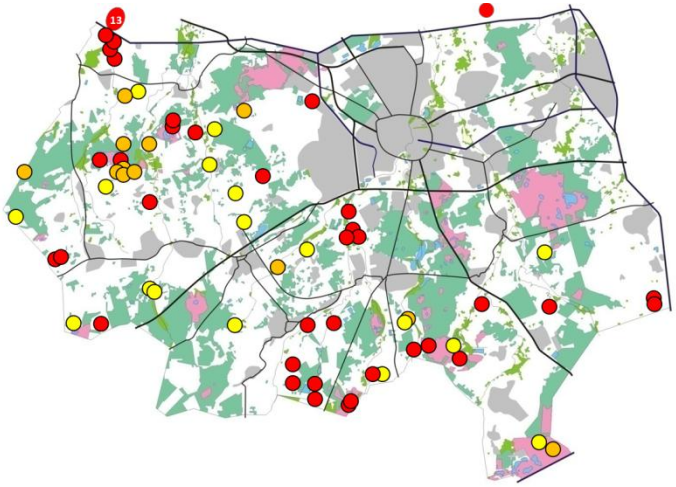

Wulp territoria in 2020 (rood; geel = onzeker = één waarneming van paar of zang tussen de datumgrenzen) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

Het agrarisch gebied werd voor het grootste deel niet onderzocht maar door de

deplorabele toestand hiervan is het niet te verwachten dat belangrijke broedgebieden over het hoofd zijn gezien. Wel zullen verspreid door het gebied toch de nodige territoria gemist zijn. De heidevelden zijn vrijwel verlaten en vogelaars komen daar ook frequent. We schatten de totale Kempische populatie in 2020 op 80-100 territoria.

Tureluur: geteld 4 territoria in 2019-2020 (zeer volledig), geschat 3-5

In geval van zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 april t/m 15 juni en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. In overige gevallen (adult in broedbiotoop, paar in broedbiotoop) moet er 1 waarneming zijn in de periode 15 mei t/m 15 juni en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. Fusieafstand: 1000m.

Tureluur op Terschelling, 9 mei 2021 (Toine Kuiper)

De enige territoria waarbij territoriaal gedrag werd waargenomen lagen in het Diessens Broek (2020) en de Mispeleindse Heide (2019). Daarnaast waren er volgens de Sovon-criteria ook territoria op de Landschotse Heide (1 ex op 5 en 26 mei 2020) en het Beuven (op meerdere data ex in zowel 2019 als 2020) maar in deze gevallen werd territoriaal gedrag niet waargenomen.

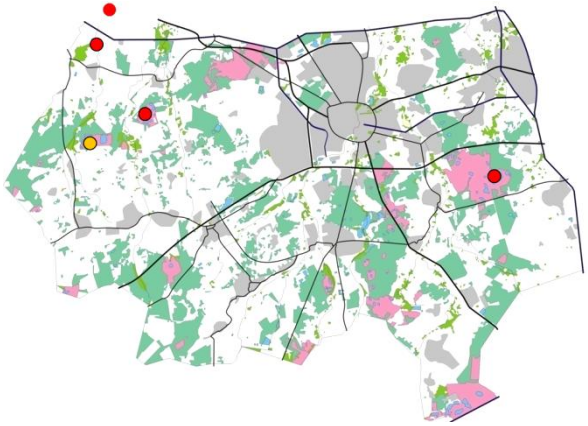

Tureluur territoria in 2020 (rood) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

Het droge voorjaar en de droge zomer van 2020 hebben de soort wellicht parten gespeeld, al ging het ook in voorgaande jaren in de Kempen om hooguit enkele territoria.

Ofschoon in beide jaren 4 territoria zijn geteld houden we een schatting aan van 3-5 omdat we betwijfelen of er in de afzonderlijke jaren 2019 en 2020 meer dan 3 territoria aanwezig waren.

Houtsnip: geteld 110 territoria in 2019-220 (zeer onvolledig), geschat >200

In geval van zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 15 maart t/m 20 juli. In overige gevallen (adult in broedbiotoop, paar in broed-biotoop) moet er 1 waarneming zijn in de periode 30 april t/m 20 juli. Fusieafstand: 1000m.

Baltsvlucht van een Houtsnip in het Beersbroek, 12 juni 2020 (TH)

De Houtsnip komt voor in vochtige loofbossen in de beekdalen maar ook in drogere loof-, gemengde en naaldbossen op de hogere zandgronden. De dichtheden kunnen met name in de beekdalen oplopen tot 3-5 territoria per 100 ha. maar dat is alleen goed vast te stellen met minutieus uitgevoerde simultaantellingen. Goede gebieden zijn in ieder geval het Groote Beerzedal in het Beersbroek, het Dommel- en Keersopdal van de Elshouters en omgeving, en delen van het Leenderbos.

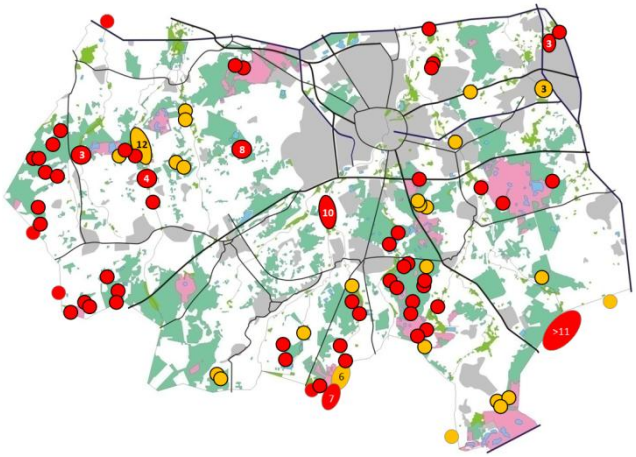

Houtsnip territoria in 2020 (rood) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

De kaart geeft een zeer onvolledig beeld van verspreiding en aantallen. In 2019 en 2020 is in slechts enkele gebieden speciaal aandacht besteed aan Houtsnippen en voor zover wij weten in slechts twee gebieden met behulp van simultaantellingen. In de meeste gebieden berusten de aantallen op losse waarnemingen en van veel gebieden ontbreken gegevens. Het werkelijk aantal Houtsnipterritoria in de Kempen is niet goed in te schatten maar zal tenminste 200 bedragen.

Watersnip: geteld 24 territoria in 2019-2020 (vrij volledig), geschat 25-35

In geval van zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 april t/m 30 juni. In overige gevallen (adult in broedbiotoop, paar in broed-biotoop) moeten er 2 waarnemingen zijn in de periode 15 mei t/m 30 juni. Fusieafstand: 1000m.

Watersnip met trillende buitenste staartpennen in het Diessens Broek, 23 mei 2021 (TH)

Net als voor andere typische weidevogels, zie we voor Watersnip verreweg het hoogste aantal territoria in het Diessens Broek. In totaal werden hier 17 territoria vastgesteld.

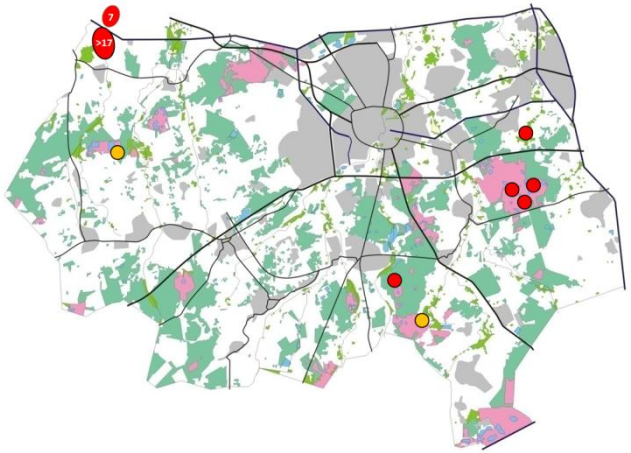

Watersnip territoria in 2020 (rood) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

De Watersnip is echter een vogel die een meer verborgen leven leeft dan weidevogels als Grutto, Kievit, Wulp en Scholekster, en heeft bovendien een minder opvallend uiterlijk.

Het hoge aantal territoria dat we kunnen vaststellen in het Diessens Broek is te danken aan grondige inventarisaties. In geschikte gebieden waar geen BMP-tellingen zijn uitgevoerd kan de soort makkelijk gemist worden, hoewel er in de Kempen weinig andere gebieden zijn met geschikt broedbiotoop voor de soort en we een verspreiding zien die vergelijkbaar is met bijvoorbeeld die van de Grutto. Daarom schatten we in dat het aantal daadwerkelijke territoria niet veel hoger zal zijn dan wat aan de hand van waarnemingen is vastgesteld.

Territoria in 2020 waren er nog op de Strabrechtse Heide (3), Laagveld Leenderbos (1) en Broekkamp bij ZO Mierlo (1), met in 2019 nog aanvullingen van de Neterselse Heide (1) en de Groote Heide (1).

Kokmeeuw: geteld 174 territoria in 2020 (zeer volledig), geschat 175-200

Hoogste aantal nesten, alarmerende paren of volwassen individuen tussen de datumgrenzen aanhouden (volwassen individuen: aantal delen door 1,5). Nestindicerende waarnemingen tellen mee in de periode 1 mei - 15 juni; territoriumindicerende waarnemingen en tellingen van paren alleen tussen 20 mei - 15 juni. Fusieafstand: 500m.

Steigernest van een paartje Kokmeeuwen bij de Ringselvennen, 25 mei 2020 (TH)

Kleine aantallen van deze koloniebroeder werden in twee gebieden gevonden: het Pannegoor op de Cartierheide (naar schatting 150) en de Ringselvennen (21). Daarnaast waren er nog enkelingen op de Visvijvers Valkenswaard (2) en Hasselsvennen (1) en wellicht broedde een paar bij een plasje op het knooppunt Batadorp (0-1). Het totaal aantal van ca 175 territoria is nog maar een fractie van het aantal territoria dat in het verleden aanwezig was.

Zwartkopmeeuw: geteld 0 territoria (zeer volledig), geschat 0

Hoogste aantal nesten, alarmerende paren of volwassen individuen tussen de datumgrenzen (1 mei t/m 30 juni) aanhouden (volwassen individuen: aantal delen door 1,5). Fusieafstand: 500m.

Zwartkopmeeuw (en Kokmeeuw) bij de Visvijvers Bergeijk, 16 mei 2020 (Cor van Pelt)

In 2020 waren er op de Ringselvennen van 26 april t/m 8 mei twee adulte vogels aanwezig, maar er waren geen aanwijzingen voor broeden. Verder waren er in 2020 een paar losse waarnemingen van pleisterende vogels tussen de datumgrenzen: 15 mei 2 ex Beleven, 16 mei 1 subadult Visvijvers Bergeijk, 17 mei 1 tweede kalenderjaar Ringselvennen, 15 juni 1 ex Beuven en 30 juni 1 adult tussen Maarheeze en Soerendonk.
Samengevat waren er diverse zomerwaarnemingen maar geen aanwijzingen voor territoria. Het laatste broedgeval van de Zwartkopmeeuw in de Kempen dateert alweer uit 2013.

Stormmeeuw: geteld 15 territoria in 2020 (zeer volledig), geschat 15

Hoogste aantal nesten, alarmerende paren of volwassen individuen tussen de datumgrenzen aanhouden (volwassen individuen: aantal delen door 1,5). Nestindicerende waarnemingen tellen mee in de periode 1 mei - 15 juni; territoriumindicerende waarnemingen en tellingen van paren alleen tussen 20 mei - 15 juni. Fusieafstand: 500m.

Bij de zinkfabriek van Budelco werden in 2020 15 territoria (nesten) vastgesteld. Op een incidenteel geval na (2005 Strabrechtse Heide) is dit het enige gebied in de Kempen waar de soort tot op heden heeft gebroed. Over de afgelopen dertig jaar schommelde de populatie bij Budel-Dorplein tussen 10 en 21 territoria.

Visdief: geteld 0-4 territoria in 2020 (zeer volledig), geschat 1-4

Hoogste aantal nesten, alarmerende paren of volwassen individuen tussen de datumgrenzen aanhouden (volwassen individuen: aantal delen door 1,5). Nestindicerende waarnemingen tellen mee in de periode 1 mei - 30 juni; territoriumindicerende waarnemingen en tellingen van paren alleen tussen 20 mei - 30 juni. Fusieafstand: 500m.

In de Kempen is de Visdief als broedvogel een nogal mysterieuze vogel. Ondanks het kenmerkende voorkomen en het vaak luidruchtige gedrag is niet goed bekend hoeveel territoria er zijn. Hieronder de details uit 2020:

Waterzuivering Biest-Houtakker e.o. en omgeving. Waarnemingen op 5 mei 3-5 ex, 6 en 9 mei 4 ex en 19-7 2 ex. De vier vogels op

9 mei riepen veel en vertoonden baltsachtig gedrag.

Ecozone Hapert. Waarnemingen op 5 en 6 mei 2 ex, 15 mei 1 ex, 16 mei 2 ex en 10 juni 1 ex, allemaal adulte vogels. Er werd geen balts, alarmeren etc. gemeld.

Meerland. Waarnemingen op 4 t/m 7 mei 2 ex, 15 mei 4 ex, 20 mei 2 ex, 27 mei 1 ex en 7 t/m 27 juni 1 ex. Naar verluidt hebben deze Visdieven gebroed op een dak van één van de gebouwen op het Flight Forum, 300-500m noordelijk van Meerland, maar concrete gegevens ontbreken.

Visdief in het Meerlandpark, 21 juni 2020 (Wim Deeben)

Ringselvennen. Waarnemingen op 6 en 7 mei 2 ex, 8 en 9 mei 4 ex, 10 t/m 17 mei 2 ex, 22 en 27 mei 1 ex. Ook nu werd er geen balts, alarmeren etc. gemeld.

Op basis van deze gegevens gaan we er van uit dat er in 2020 in de Kempen minstens 1 territorium was (in Meerland) met daarnaast wellicht nog enkele territoria.

Wespendief: geteld 26-37 territoria in 2020 (matig volledig), geschat >50

In geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 mei t/m 10 augustus en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. In overige gevallen (adult in broedbiotoop) moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 mei t/m 10 augustus en in totaal 3 waarnemingen in gehele periode. Fusieafstand: 2000m.

Man Wespendief in het Beersbroek, 21 juli 2019 (Jan Kolsters)

Voor de Wespendief is het lastig om op basis van gegevens een goed overzicht te krijgen van het aantal territoria. Het is een soort die grote afstanden af kan leggen, waardoor waarnemingen waarbij de vogel overvliegend wordt gemeld zonder verdere informatie weinig zeggen over een territorium nabij. Bovendien kan correcte identificatie van de soort lastig zijn voor minder geoefende waarnemers. Het vergt een grondige inventarisatie en/of simultaantellingen om meer duidelijkheid te krijgen over het aantal territoria in een gebied. Deze bevinding wordt bijvoorbeeld ondersteund door het aantal territoria in en rondom het Beersbroek, waar door VWG de Kempen in 2020 een broedvogelinventarisatie gedaan werd en waar daarnaast extra aandacht was voor de Wespendieven.

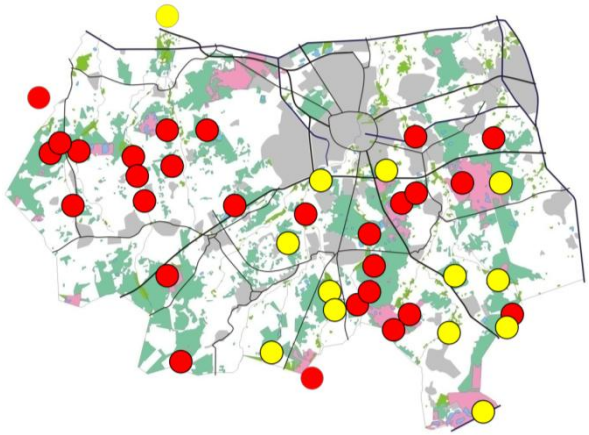

Wespendief territoria in 2020 (geel = onzeker = één waarneming van paar/balts in periode 20 mei-10 augustus, of 2 waarnemingen van een adult in die periode)

Meerdere territoria werden op relatief korte afstand van elkaar gevonden in het Beerzedal tussen Westelbeers en Hapert (3), Landgoed de Utrecht (3), Leenderbos en Opperheide (3), Soerendonks Goor en Gastelse Heide (2) en Meelakkers (2).

Overige territoria werden minder dicht bij elkaar, maar verspreid over de gehele Kempen vastgesteld. De Wespendief broedt in verschillende typen bosgebied en binnen de Kempen zijn er veel geschikte gebieden aanwezig. Analyse van de gegevens uit 2019 leverde nauwelijks aanvullende territoria op; enkel konden hier aan de hand van de gegevens zekere territoria worden ingetekend die in 2020 met een gele stip zijn aangeduid.

Omdat territoria lastig vast te stellen zijn zonder grondige inventarisatie, schatten we het aantal in de Kempen boven de 50. Dit is in lijn met een schatting uit 2001 van 40-60 territoria, wat er op wijst dat de aantallen in de Kempen vrij stabiel zijn.

Zwarte Wouw: geteld 1 territorium in 2019 en 2020 (zeer volledig), geschat 1

In geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts moeten er 2 waarnemingen zijn in de periode 20 april t/m 15 juli en in totaal 3 waarnemingen in gehele periode.

Sinds 2011 broedt jaarlijks een paar in de omgeving van Valkenswaard. In 2020 bracht het paar 3 jongen groot. In 2011 zat het nest in een populier op ca 21m hoogte en was vermoedelijk op een oud Zwarte Kraaiennest gebouwd. In de jaren daarna bouwden de vogels steeds zelf een nest in de vork van een populier op ca 17m hoogte.

Zwarte Wouw nabij nestplaats in de omgeving van Valkenswaard, 1 mei 2021 (Jan Kolsters)

Het Zwarte Wouwmannetje was in 2020 individueel herkenbaar en zo kon door het analyseren van foto's worden achterhaald dat de vogel allerlei gebieden rondom de broedplaats aandeed met als grootste waargenomen afstand 15 km.

Ransuil: geteld 37 territoria in 2019-2020 (zeer onvolledig), geschat >50

In geval van zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 februari t/m 20 juli. In overige gevallen (adult in broedbiotoop, paar in broed-biotoop) moet er 1 waarneming zijn in de periode 15 maart t/m 20 juli en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. Fusieafstand: 1000m.

De Ransuil is een soort die landelijk gezien al jaren achteruit gaat. Deze trend zien we helaas ook terug in de Kempen.

Volwassen Ransuil gevangen en geringd op de Neterselse Heide, 30 juli 2020 (Jan Wouters)

In 2020 werden meerdere territoriale vogels waargenomen op en aan de rand van de Strabrechtse Heide (4), bij de Peelsche Heide/Groote Cirkel in Reusel (2) en in 2019 konden kleine clusters van territoria geregistreerd worden rondom de Groote Heide bij Knooppunt Leenderheide (2) en de bossen rondom de Groote Heide aan de zuidkant van het Leenderbos (4). In andere

gebieden binnen de Kempen werden slechts “losse” territoria geregistreerd.

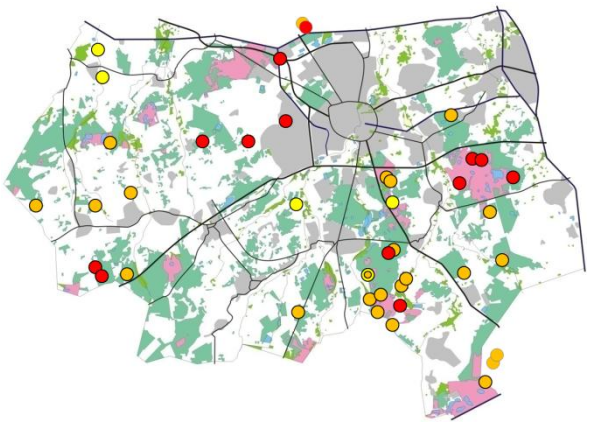

Ransuil territoria in 2020 (rood; geel = onzeker = één waarneming van adult of paar tussen 15 maart – 20 juli) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

Het valt hierbij op dat we aan de hand van de gegevens uit 2019 een aardig aantal additionele territoria kunnen noteren. Het is waarschijnlijk dat hierbij een invloed is van aanwezigheid van voedsel: in een jaar met een betrekkelijke voedselrijkdom is er een betere kans dat er meer jongen worden grootgebracht. Het was in 2019 een goed voedseljaar met een piek in muizenaantallen en de meeste additionele territoria uit dat jaar (de oranje stippen op de kaart) zijn inderdaad gebaseerd op waarnemingen van om voedsel bedelende jongen.

Oehoe: geteld 2 territoria in 2020 (onvolledig), geschat 2-5

In geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 15 januari t/m 20 juni.

In tegenstelling tot de Ransuil is de Oehoe een uilensoort die zich in de afgelopen jaren juist gestaag uitbreidt in Nederland. De nesten in steengroeven bij Winterswijk en in Zuid-Limburg zijn al jaren publiekelijk bekend, maar andere locaties worden minder snel gedeeld, omdat de Oehoe een vrij verstoringgevoelige soort is. In de Kempen zijn ook geen waarnemingen bekend gemaakt binnen de datumgrenzen. In het rapport van Oehoewerkgroep Nederland is echter te zien dat er wel degelijk territoria in de Kempen bekend zijn.

In omgeving Veldhoven is in 2019 een nest met 2 jongen ontdekt. In 2020 zijn daar in de omgeving nog wel Oehoes waargenomen, maar is er geen nest gemeld.

Daarnaast werd in 2020 aan de westkant van ons werkgebied een grondnest gevonden met twee jongen en een ei. Ook aan de westkant van de Kempen, maar zeker net buiten de gebiedsgrenzen, is nog een ander paar bekend. Dit paar wordt al enkele jaren roepend waargenomen, maar een nest is tot op heden niet gevonden.

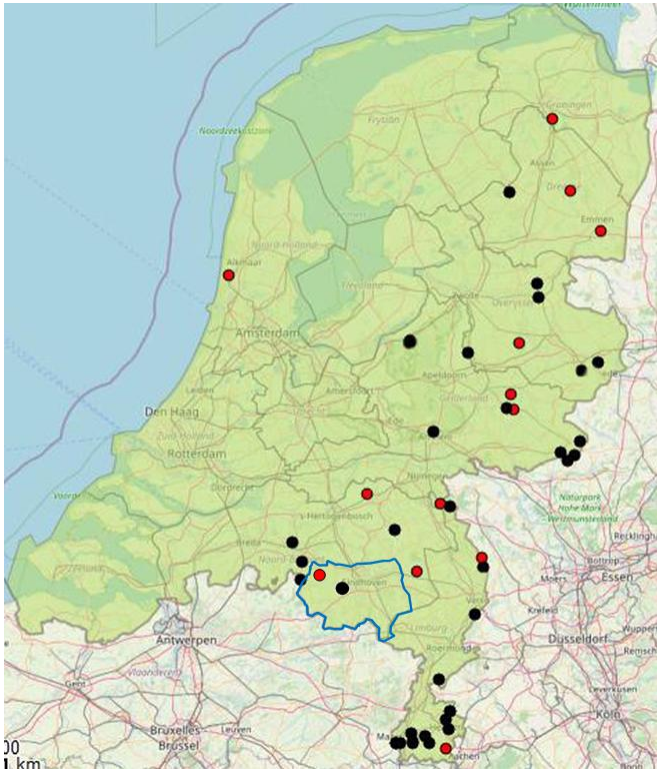

Verspreiding van Oehoes in Nederland in 2020. Rode stippen zijn nieuwvestigingen in 2020 (uit: Jaarverslag Oehoewerkgroep Nederland, met één aanvulling).

Onze schatting is dat het aantal Oehoe-territoria in de Kempen nog wat hoger ligt dan de twee die bekend zijn. Meerdere gebieden zijn in onze ogen geschikt voor één of zelfs meerdere territoria. Deze gebieden zullen echter in de late winter en het vroege voorjaar geïnventariseerd moeten worden om hierover zekerheid te krijgen.

Hop: 1 territorium in 2019, 0 in 2020 (matig volledig), geschat 0-1

In geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts moeten er 2 waarnemingen zijn in de periode 15 mei t/m 31 juli.

Hop op Valkenhorst, 15 mei 2021 (TH)

Het was in 2020 een voorjaar met diverse Hoppen tussen de datumgrenzen, echter zonder te voldoen aan de eis van twee waarnemingen: eind mei verbleef een vogel diverse dagen ten noorden van Wintelre, op 27 mei zat een vogel in een tuin ten zuidoosten van Knegsel en op 12 juni en 3 augustus werd een Hop gezien bij Nederwetten.

In 2019 verbleef er ongeveer een maand lang een territoriale Hop nabij het Beleven in Reusel, maar voor zover bekend bleef deze ongepaard. Verder waren er nog waarnemingen bij Boscheind en bij de waterzuivering van Soerendonk, maar hier werd niet voldaan aan de eis van twee waarnemingen.

IJsvogel: geteld 32-47 territoria in 2019-2020 (matig volledig), geschat 40-55

In geval van zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 maart t/m 15 mei en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. In overige gevallen (adult in broedbiotoop, paar in broedbiotoop) moeten er 2 waarnemingen zijn in de periode 20 maart t/m 15 mei. Fusieafstand: 1000m.

Vrouw IJsvogel bij de Klotputten in Eindhoven, 9 februari 2021 (Wim Deeben)

De gegevens bestaan grotendeels uit losse waarnemingen maar desondanks werden flink wat territoria vastgesteld. De territoria zijn vrijwel geheel beperkt tot de beekdalen. Het beekdal van de Dommel tussen Dommelen en het Wilhelminakanaal spant met 8-9 territoria de kroon. Het is opvallend dat in het Dommeldal tussen het Hageven (met talrijke IJsvogels) en Dommelen geen zekere territoria zijn vastgesteld.

De dalen van de Tongelreep (5 territoria) en van de Sterkselse Aa en Kleine Dommel (6-8) zijn eveneens goed met IJsvogels bedeeld.

IJsvogel in 2020 (rood; geel= onzeker = één waarneming tussen 20 maart-15 mei) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

In de westelijke Kempen zijn naar verhouding heel wat minder IJsvogels gevonden, met de meeste territoria (5) in het dal van de Reusel. Opvallend zijn de ‘leegtes’ in delen van het dal van de Groote Beerze, het dal van de Kleine Beerze, het dal van de Beekloop en het volledige dal van de Keersop ten zuiden van Dommelen.

Het inventariseren van IJsvogels kan vooral in gebieden met meerdere paren heel lastig zijn. Ondanks zijn opvallende uiterlijk en harde roep wordt de soort in de weinig bezochte gebieden makkelijk gemist. Daar staat tegenover dat onzekere waarnemingen (gele stippen op de kaart) voor een deel op

zwervende vogels betrekking zullen hebben. We schatten het werkelijke aantal in 2020 op 40-55 territoria.

Draaihals: geteld 5 territoria in 2019-2020 (zeer onvolledig), geschat >5

In geval van zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 april t/m 1 juli. In overige gevallen (adult in broedbiotoop, paar in broed-biotoop) moet er 1 waarneming zijn in de periode 15 mei t/m 1 juli en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. Fusieafstand: 500m.

Zingende Draaihals op de Strabrechtse Heide, 9 juni 2020 (Jeroen Veeken)

De Draaihals is een onopvallende spechten-soort wiens aanwezigheid gemakkelijk gemist kan worden, tenzij er sprake is van een langdurig zingend mannetje. De kenmerkende zang kan op grote afstand worden gehoord.

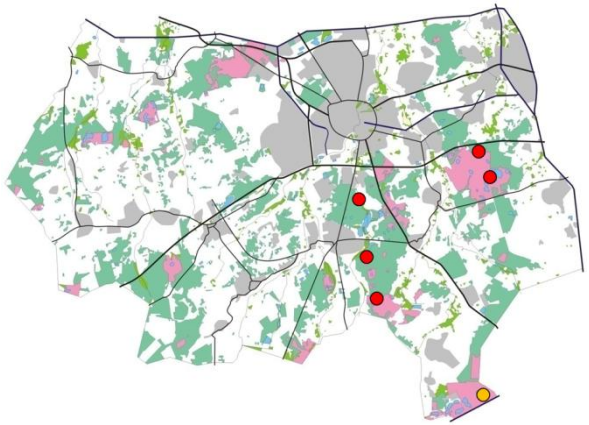

Draaihals territoria in 2020 (rood) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

In de Kempen werden vorig jaar meerdere territoria gemeld. In het Tongelreepdal ten zuiden van Aalst en op het Laagveld in het Leenderbos werd een zingende vogel waargenomen. In beide gevallen is het territorium echter vastgesteld op basis van slechts één waarneming en het is daarmee onzeker of de vogel langere tijd aanwezig was.
Op de Strabrechtse Heide werden twee territoria vastgesteld, op basis van baltsende vogels die meerdere dagen aanwezig waren. Ook op de Groote Heide werd gedurende twee weken in mei een zingende Draaihals waargenomen. In geen van de gevallen is het ons bekend of er sprake was van paring of zelfs een broedgeval.
In 2019 was er nog een territorium op de Loozerheide, maar verder konden op basis van de gegevens van dat jaar geen additionele territoria worden opgetekend.

Middelste Bonte Specht: geteld 65-73 territoria in 2019-2020 (onvolledig), geschat >100

In geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 februari t/m 20 juni. In overige gevallen (adult in broed-biotoop) moeten er 2 waarnemingen zijn in de periode 1 april t/m 1 juni. Fusieafstand: 500m.

Twee territoriale Middelste Bonte Spechten mannen in De Utrecht, 24 februari 2019 (PvP)

De kaart is voor een klein deel gebaseerd op bezoeken die speciaal gericht waren op het vinden van Middelste Bonte Spechten (vroeg in het jaar, met geluidsreproductie) en voor een groot deel gebaseerd op toevallige waarnemingen. Het kaartbeeld is daarom verre van volledig maar laat desondanks door de oogharen bekeken goed zien waar de meeste territoria te vinden zijn, nl. in structuurrijke beekdalbossen en landgoederen met een voorkeur voor goed ontwikkelde percelen met Zomereiken en oude populieren en, in mindere mate, elzen.

Goede gebieden zijn onder meer Annanina's Rust, Wellenseind, Beersbroek, Landgoed De Wielewaal, Eckartse bos en omgeving, Kasteelbos Heeze, De Warande bij Helmond en Driebruggen met NW-rand van het Leenderbos.

Middelste Bonte Specht territoria in 2020 (rood; geel = onzeker = één waarneming van adult in periode 1 april t/m 1 juni) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

Middelste Bonte Spechten zijn lastig te tellen door hun heimelijke leefwijze, korte periode van vocale activiteit (vroeg in het jaar!) en de onbekendheid van de geluiden bij veel vogelaars. Met inventarisaties volgens BMP-richtlijnen worden aantallen makkelijk onderschat: de eerste bezoeken beginnen gewoonlijk in maart (als de meeste vocale activiteit al voorbij is) en geluids-reproductie, dat de kans om territoria vast te stellen aanzienlijk vergoot, wordt gewoonlijk achterwege gelaten.

In 2021 is er aanzienlijk intensiever naar Middelste Bonte Spechten gezocht, vooral door Frank Neijts. De resultaten hiervan worden later dit jaar bekend. Wel is nu al duidelijk dat de werkelijke populatie de 100 territoria passeert. Dat zal vermoedelijk ook in 2020 al het geval geweest zijn.

Boomvalk: geteld 20-29 territoria in 2019-2020 (onvolledig), geschat >40

In geval van zang en/of balts moeten er 2 waarnemingen zijn in de periode 1 mei t/m 31 augustus. In overige gevallen (adult in broedbiotoop, paar in broedbiotoop) moeten er 2 waarnemingen zijn in de periode 1 mei t/m 31 augustus en in totaal 3 waarnemingen in gehele periode. Fusieafstand: 1000m.

Boomvalk op de Strabrechtse Heide, 16 mei 2020 (Maarten-Jan van den Braak)

De kaart is voor het overgrote deel van de Kempen gebaseerd op losse waarnemingen en zal daarom verre van volledig zijn. De beste gebieden zijn voor zover bekend het dal van de Groote Beerze tussen Bladel en Westelbeers en de driehoek Aalst-Valkenswaard-Leende, maar dat kan ook een artefact zijn van de gegevens. Opvallend zijn de weinige meldingen uit de zuidwestelijke Kempen, de noordelijke Kempen tussen Oirschot en Veldhoven en tussen Eindhoven en Helmond, en de zuidoostelijke Kempen tussen Someren en Budel-Dorplein.

Boomvalk territoria in 2020 (rood; geel = mogelijk = één waarneming van zang/balts binnen datum-grenzen of 2 waarnemingen van adult/paar binnen datumgrenzen) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

Talrijke potentiële broedgebieden zijn niet of nauwelijks adequaat bezocht, zoals Landgoed De Utrecht, Boswachterij De Kempen, De Stukken & Stevensbergen, Geeneindse Heide, De Pan en Budelerbergen. Als we dit allemaal in ogenschouw nemen zal het werkelijk aantal territoria makkelijk meer dan 40 kunnen zijn.

Slechtvalk: geteld 7 territoria in 2020 (zeer volledig), geschat 7-8

In geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts moeten er 2 waarnemingen zijn in de periode 1 februari t/m 30 juni en in totaal 3 waarnemingen in gehele periode.

Adulte man Slechtvalk bij Budel-Dorplein, 26 april 2014 (TH)

De broedparen van Slechtvalken die bekend zijn in de Kempen, maken bijna allemaal gebruik van geplaatste nestkasten op hoge gebouwen.
In Eindhoven heeft een paar gebroed op de klokkentoren van het Evoluon en twee jongen grootgebracht. Op de Catharinakerk was er een broedpaar met drie eieren, waarvan er slechts één is uitgekomen. Zoals te lezen in het artikel van Frans Hijnen is dit jong door de “stiefvader” vermoord.
Op de toren van ASML in Veldhoven vlogen bij een paar twee jongen uit en in Helmond was er een paar waar zelfs drie jongen werden grootgebracht.

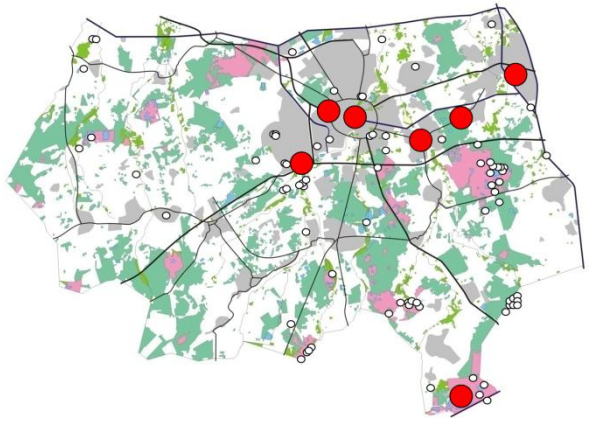

Slechtvalk territoria in 2020 (open rondje = waarneming in de periode 1 februari - 30 juni buiten de broedplaatsen)

In Eindhoven heeft een paar gebroed op de klokkentoren van het Evoluon en twee jongen grootgebracht. Op de Catharinakerk was er een broedpaar met drie eieren, waarvan er slechts één is uitgekomen. Zoals te lezen in het artikel van Frans Hijnen is dit jong door de “stiefvader” vermoord.
Op de toren van ASML in Veldhoven vlogen bij een paar twee jongen uit en in Helmond was er een paar waar zelfs drie jongen werden grootgebracht.
Op de zinkfabriek in Budel broedde een paar dat 4 eieren legde waaruit 3 jongen uitvlogen. Het laatste bekende broedsucces van 2020 is afkomstig van de televisietoren van Mierlo. Hier werden twee eieren gelegd, waarvan er één uitkwam.
Op de Brigidakerk in Geldrop is al verscheidene jaren een paar aanwezig, maar tot op heden zonder geregistreerd broedsucces. De daar geplaatste nestkast werd afgelopen jaar in gebruik genomen door duiven.

Op de Strabrechtse Heide werden veel waarnemingen gedaan, waaronder een melding van donsjongen, maar vermoedelijk betrof het hier al uitgevlogen jongen afkomstig van de kerktoren van Asten die zich tegoed deden aan voedselresten die op het drooggevallen Beuven te vinden waren.

Grauwe Klauwier: geteld 23-28 territoria (matig volledig), geschat 30-40

In geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 mei t/m 20 juli. In overige gevallen (adult in broedbiotoop) moet er 1 waarneming zijn in de periode 10 juni t/m 20 juli en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode. Fusieafstand: 500m.

Man Grauwe Klauwier op de Patersgronden, 11 juni 2020 (Esther van Daal)

Nadat 2019 al een behoorlijk jaar was met tenminste 5 territoria, was 2020 een ongekend goed jaar met tenminste 23 territoria. Alle territoria werden gevonden in de zuidoostelijke Kempen. Binnen dit ‘supercluster’ waren twee deelclusters te onderscheiden: 15 territoria in de hoek Geldrop-Heeze-Someren en 6 territoria in de hoek Valkenswaard-Budel.

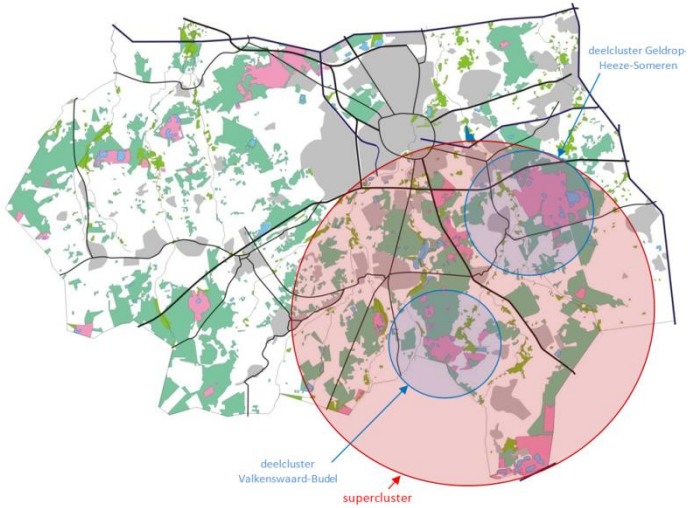

De territoria van Grauwe Klauwieren in 2020 lagen allemaal binnen de rode cirkel. Daarbinnen waren twee deelclusters (blauw) te onderscheiden.

Het merendeel van de Grauwe Klauwieren (20 territoria = 87% van totaal) werd gevonden in kruiden- en faunarijke graslanden voorzien van stukjes met bramen (of andere dichte struiken) en poeltjes, en veelal begrazing door koeien. Hier komen veel, ook grotere, insecten voor die als voedsel voor Grauwe Klauwieren dienen.

Zeer lokaal liep de dichtheid op tot ca 4 territoria/100 ha.

Grauwe Klauwieren kunnen makkelijk worden gemist en lang niet alle potentieel geschikte broedgebieden werden goed onderzocht. We schatten het werkelijk aantal territoria in 2020 daarom op 30-40.

Wielewaal: geteld 79-88 territoria in 2019-2020 (onvolledig), geschat >100

In geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts en bij 1-6 geldige bezoeken moet er 1 waarneming zijn in de periode 10 mei t/m 15 juli. Fusieafstand: 500m.

Man Wielewaal in de Grijze Steen, 11 mei 2021 (PvP)

Ondanks de felgele kleur van het mannetje is de Wielewaal een soort die moeilijk waargenomen wordt. De kleuren maken de vogel juist moeilijk vindbaar tussen de frisgroene bladeren van de boomkruinen waar hij zich meestal ophoudt. De soort houdt vooral van vochtige loofbossen en beekdalen, en dat zijn ook de plekken in de Kempen waar de meeste territoria konden worden vastgesteld.

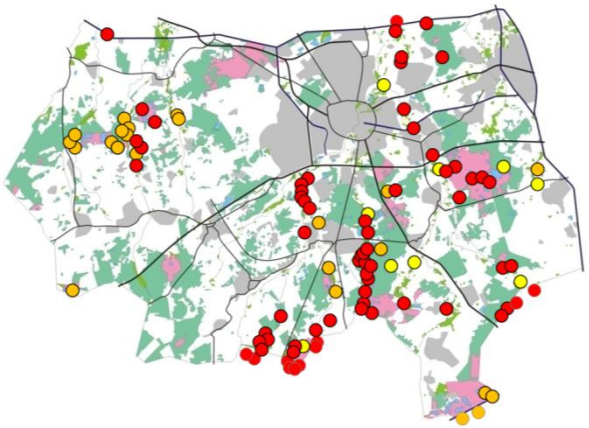

Wielewaal territoria in 2020 (rood; geel = onzeker = één adult tussen de datumgrenzen) met aanvullingen uit 2019 (oranje)

De wat grotere clusters van territoria werden vastgesteld langs de Dommel tussen Knooppunt de Hogt in het noorden en de Elshouters in het zuiden, in de bosgebieden langs de Tongelreep, op de Plateaux en op de Liskes, in het dal van de Groote Beerze tussen Westelbeers en Casteren en op de Strabrechtse Heide.

Hoewel de meest geschikte gebieden voor de Wielewaal regelmatig bezocht lijken te worden, zien we nog grote gaten in de verspreiding binnen de Kempen, met daarin ook gebieden waar territoria verwacht kunnen worden. Dit is met name ten westen

van Eindhoven, waar we door het gebrek aan territoria voor meerdere soorten concluderen dat deze wellicht te weinig bezocht worden om een goed beeld te krijgen van populaties broedvogels. In combinatie met de niet al te hoge trefkans van de Wielewaal, schatten we daarom het aantal territoria boven de 100.

Dankwoord

Henk Sierdsema (Sovon) verstrekte het gros van de basisgegevens die wij in deze serie artikeltjes presenteren en hielp bij GIS-perikelen; dank je wel Henk voor al je hulp! Die gegevens werden verzameld door tientallen vogelaars die in de Kempen actief zijn; hulde aan alle waarnemers die niet alleen het veld in gingen maar ook de moeite namen om hun gegevens digitaal vast te leggen waardoor artikeltjes zoals deze mogelijk zijn!
Dank aan Leo Ballering (Sovon) voor aanvullende informatie en Gerard van Gool (Provincie Noord-Brabant) voor de provinciale basisgegevens van vlakdekkende tellingen en monitoringwerk.
Dank aan Marco Bakermans (Nachtzwaluw), Wil Beeren (meerdere soorten), Frans Hijnen (Slechtvalk), Robert Kastelijn (meerdere soorten), Johan Ophorst (Visdief), Martien Vorstenbosch (Slechtvalk), Gejo Wassink (Oehoe) en Pieter Wouters (meerdere soorten) die ons voorzagen van waardevolle aanvullende gegevens. Pieter voorzag de tekst en territoriaschattingen van een aantal waardevolle aanvullingen. ■

Baltsende Houtsnip in de Reuselse Moeren, 23 juni 2020 (PvP)

Twieter-de-twiet: een Hop in de Kempen

Robbert van Hiele

Afgelopen 20 mei liep ik met mijn fietsje rond op Valkenhorst bij Valkenswaard. Ik kan me niet meer herinneren waar ik precies naar luisterde. Het zou goed een Bonte Vliegenvanger kunnen zijn, dat weet ik niet meer precies. En ik wachtte ook een beetje op het Woudaapje wat niet kwam. Was die al wel weer gesignaleerd, dit jaar? Ergens in mijn hersenen kwam een hoep hoep hoep binnen. Soms 2 keer, soms 3 keer herhaald. En opeens werd er, bijna onbewust, een schakeling gemaakt. De hop, wauw, gaaf! Het leek wel ergens van boven uit wat douglassen te komen. En toen verplaatste het geluid zich een beetje. Niks te zien. Net als bij een wielewaal is de toch zeer opvallend getekende hop niet altijd even makkelijk te vinden. Ah, toch even een fractie van een seconde zien vliegen. Nou, zou goed kunnen.

Alles bij elkaar heb ik de hop zo'n half uur gehoord en twee keer heel kort gezien. In een gebied met een diameter van misschien één kilometer of iets meer, koos hij steeds een plekje ergens hoog in de bomen om een tijdje te roepen. Net als ik dacht dat ik er dichtbij was verplaatste hij zich weer. Mooi zo, het moet ook niet te makkelijk gaan. Laat die hop met rust!

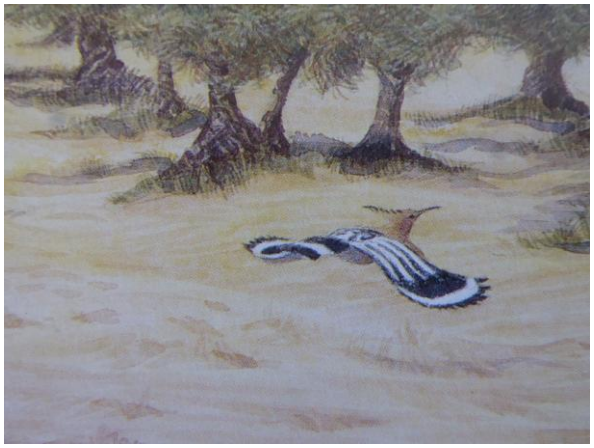

(Michael Warren)

En toen zocht ik eens in waarneming.nl. Waar is die zoal gezien? 28 april werd de hop 2 maal gemeld vlakbij het Soerendonks Goor. Dus ongeveer aan het andere einde van wat ik allemaal gemakshalve Leenderbos noem. 6 mei in de buurt van de zuidelijke visvijvers in het Leenderbos, met geluidsopname. Aha, dat is interessant, 8 mei bij het Greveschutven. 9 mei bij de Plateaux, 20 mei weer bij de Plateaux en dus mijn waarneming van 20 mei. Laat ik dan maar aannemen dat de 20 mei waarneming bij de Plateaux en die van mij niet van dezelfde hop kunnen zijn. Dan blijven er een paar waarnemingen over die zeker wel dezelfde kunnen zijn. En ik heb al bij "mijn" hop gezien dat een stukje vliegen om ergens anders te roepen makkelijk gaat. En dan komt natuurlijk het theorietje. Voor de hand liggend.

(Jon Fjeldså)

Een geweldig eenzaam mannetje, hopeloos verliefd op een nog onbekend hoppenvrouwtje, dat al vanaf 28 april aan het roepen is en geen enkel vrouwtje dat de moeite neemt om vanaf Frankrijk eens een keer over haar eigen grenzen heen te kijken. Ach gut. En na nog een keer voornamelijk voor mij te hebben geroepen heeft het mannetje het opgegeven. Of nee, wacht even, hoho, er is toch een vrouwtje

opgedoken. Met zingen is hij gelijk gestopt, er zijn nu andere prioriteiten. Niemand heeft ze nog samen gezien. En hij heeft dus samen met haar een holte gevonden. Een hele mooie holte zelfs, beschut, in een oude eikenboom. Veilig, ver van alle paden, wat mooie, kale veldjes in de buurt waar larven met zijn snavel zo uit de grond zijn te halen. Ze hebben trouwens hard gewerkt aan de holte, 25 mei lag al het eerste ei in het nest.

(Michael Warren)

Het interessante van de hop is dat die in de Middeleeuwen en daarna (tussen 1450 en 1800) nog behoorlijk wat voorkwam in Nederland. Net als in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw. Het schijnt dat hoe meer het klimaat op landklimaat lijkt, hoe fijner ze het vinden. Hun onverzorgde, met poep besmeurde holtes gaan dan minder schimmelen en trekken minder ongedierte. En dat was toen het geval, koude winters waar ze niks van merkten en lange, hete zomers die ze met genoegen bij ons doorbrachten. In 1858 en 1863 zijn in Valkenswaard nog eieren verzameld door Engelse zoölogen staat in de avifauna van Noord-Brabant uit 1967. Het boek vermeldt ook dat in 1913 rond Gemert en de Peel de hop een niet ongewone broedvogel was. En tussen 1947 en 1964 kennen we zeker 15 broedgevallen in een gebied van Bergen op Zoom tot Lierop. En dan in de laatste broedatlassen is het armoe troef. Slechts hier en daar en af en toe een broedgevalletje. 1995, 2012 en weer in 2020 in de waterleidingduinen in Noord-Holland.

https://www.sovon.nl/sites/default/files/doc/hop_broedt_succesvol_in_amsterdamse_waterleidingduinen_in_opmaak.pdf

Gemiddeld is het de laatste decennia wat vochtiger geworden, vandaar misschien die neergang in het aantal broedparen. Eindelijk eens een vogel die niet vanwege landschapsvernietiging ten onder is gegaan. Hoewel het weghalen van allerlei kleine elementen in het landschap en het verdwijnen van vele insecten vast niet mee heeft geholpen. Gevoelsmatig zeg ik dat het ergste leed geleden is en we weer een opgaande lijn te pakken hebben, qua landschap en qua insecten. Tijd voor de hop om weer eens bij ons in de Kempen te broeden, te beginnen met dit jaar.

(Chris Rose)

Na 16 dagen komen de hopjes uit het ei. 10 juni dus. En dan weer 26 dagen later verlaten ze het inmiddels stinkende hol. Wat een rotzooi makers, die hoppen. Maar goed, 6 juli is het opletten geblazen op landgoed Valkenhorst. Na een koude, winterige lente is de zomer dan echt begonnen en springen de grote insecten zo in de mondjes van de hopjes. Pas op dat je ze niet verstoort! ■

De Reusel bij de Langvoort, met uitzicht over het zuidelijke 'gespaarde' gebied, juni 2016 (Pieter Wouters)

Eerste indrukken inventarisatie dal van de Reusel in 2021

Pieter Wouters

Inleiding

In 2010 besloot ik een nulmeting te gaan uitvoeren van broedvogels in het dal van de Reusel. Het waterschap was klaar met de plannen voor de gebiedsontwikkeling van het dal van de Reusel tussen Reusel Hooge Mierdseweg en de provinciale weg N269 bij Lage Mierde. Wil men de uitgevoerde plannen kunnen toetsen, dan is een nulmeting onontbeerlijk. Er zou in 2011 aan de plannen worden begonnen, dus in 2010 moest het gebeuren. Echter in oktober van dat jaar werd het kabinet Rutte 1 geïnstalleerd met ene Henk Bleeker als staatssecretaris voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Bleeker was niet zo voor natuur en er ging een dikke streep door de plannen voor het dal van de Reusel.

Ondertussen waren meer mensen bij onze vogelwerkgroep doordrongen van het feit dat een nulmeting eigenlijk een must is om later te kunnen bepalen wat de plannen nou hebben opgeleverd. En aangezien het waterschap in de tussentijd niet heeft stil gezeten en voorzichtig weer (nieuwe) plannen ging maken, hebben we in 2016 besloten nulmeting 0.2 uit te voeren. Nu zijn we zover dat nulmeting 0.3 nagenoeg klaar is. Ook het waterschap is klaar met de plannen voor de gebiedsinrichting. Als alles goed gaat - er komt echter weer een nieuw kabinet Rutte aan - zal er in 2021 nog worden begonnen met de uitvoering van de plannen.

Gebiedsbeschrijving

In 2010 was nagenoeg het gehele gebied nog intensief in gebruik. Er waren twee kleine gebiedjes die ontsnapt waren aan de schaalvergroting.

Situatie 2010: twee gebiedjes ontsnapten aan schaalvergroting

In 2016 waren er al enkele percelen aangekocht en uit de productie gehaald. Ook waren er toen een aantal struweelstroken net aangeplant. Deze werden massaal ingenomen door struweelvogels.

Situatie 2016: in groen de aangeplante struwelen en in bruin de aangelegde ruigte stroken

Nu anno 2021 is zowat het hele gebied uit productie gehaald behalve het zuidoostelijke deel. Deze agrariër wil niet meedoen en weigert vooralsnog zijn grond van de hand te doen. Ook in het noorden ligt nog één kavel die intensief wordt gebruikt.

In de laatste vijf jaar is de aanplant van 2016 overgegaan in jong bos en zijn nagenoeg alle struweelvogels hier weer verdwenen. Door de extensivering is er ook veel meer riet bijgekomen in de sloten, wat weer goed is voor rietvogels.

Resultaten

De voorlopige resultaten staan in de tabel hiernaast. Er hebben wel wat verschuivingen plaatsgevonden ten opzichte van vijf jaar geleden.

Er zijn elf nieuwe broedvogelsoorten verschenen ten opzichte van 2016, maar daar staat tegenover dat er ook acht zijn verdwenen. Zeven soorten zijn helemaal nieuw voor het gebied. Van deze nieuw verschenen soorten zijn er een aantal die landelijk ook toenemen: Appelvink, Grauwe Gans, Krakeend en Middelste Bonte Specht. Boerenzwaluw, Spotvogel en Zwarte Roodstaart zijn de andere drie. Houtsnip, Koekoek, Ringmus en Grauwe Vliegenvanger waren in 2016 afwezig maar wel aanwezig in 2010.

Meerkoet, Scholekster, Gele Kwikstaart, Gekraagde Roodstaart, Groenling, Goudvink, Kneu en Rietgors zijn als broedvogel verdwenen. Sommigen waren nog wel aanwezig maar er waren te weinig waarnemingen om een territorium te kunnen toekennen.

Soort	2010	2016	2021
Grauwe Gans			1
Wilde eend	14	15	15
Krakeend			3
Havik	1		
Buizerd	2	1	3
Torenvalk		1	1
Patrijs	3	5	2
Fazant	9	8	2
Waterhoen	8	13	7
Meerkoet		1	
Scholekster	1	1	
Kievit	30	15	15
Houtsnip	2		5
Wulp	1	3	1
Holenduif	5	6	5
Houtduif	22	30	28
Koekoek	1		3
Bosuil	1	2	2
Groene Specht	4	5	4
Grote Bonte Specht	8	12	14
Middelste B. Specht			1
Kleine Bonte Specht	5	4	4
Veldleeuwerik	1	1	5
Boerenzwaluw			1
Boompieper	5	4	4
Graspieper	1	3	2
Gele kwikstaart	3	2	
Witte kwikstaart	2	5	3
Winterkoning	30	51	48
Heggenmus	21	22	25
Roodborst	23	38	44
Blauwborst		1	2
Gekr. Roodstaart		2	
Zwarte Roodstaart			1
Roodborsttapuit	8	16	18
Merel	36	53	38
Zanglijster	8	13	11
Grote Lijster		1	1
Kleine Karekiet	2	3	17

Soort	2010	2016	2021
Bosrietzanger	4	12	18
Spotvogel			2
Grasmus	18	44	39
Tuinfluiter	16	22	19
Zwartkop	38	47	60
Tjiftjaf	28	53	23
Fitis	4	5	3
Goudhaan	2	4	4
Gr. Vliegenvanger	2		2
Bonte Vliegenvanger	2	1	4
Staartmees	7	3	5
Matkop	2	3	2
Kuifmees	7	6	9
Zwarte Mees	1		
Pimpelmees	34	32	32
Koolmees	52	45	50
Boomklever	3	2	8
Boomkruiper	23	22	26
Gaai	3	4	6
Ekster	2	2	3
Kauw	3	8	2
Zwarte Kraai	15	14	11
Spreeuw	8	10	23
Huismus	1	5	6
Ringmus	2		2
Vink	63	54	63
Groenling	2	1	
Putter		1	7
Goudvink		2	
Appelvink			3
Kneu	1	1	
Geelgors	13	7	10
Rietgors		1	

Havik en Zwarte Mees waren in 2010 wel aanwezig in het gebied maar zijn daarna niet meer vastgesteld.

Meerkoet, Scholekster, Gele Kwikstaart, Gekraagde Roodstaart, Groenling, Goudvink, Kneu en Rietgors zijn als broedvogel verdwenen. Sommigen waren nog wel aanwezig maar er waren te weinig waarnemingen om een territorium te kunnen toekennen. Havik en Zwarte Mees waren in 2010 wel aanwezig in het gebied maar zijn daarna niet meer vastgesteld.

In totaal zijn in de drie inventarisaties 72 broedvogelsoorten vastgesteld. Hiervan staan op de rode lijst als kwetsbaar: Koekoek, Patrijs , Torenvalk en Wulp. Als gevoelig staan Boerenzwaluw, Gele Kwikstaart, Graspieper, Grauwe Vliegenvanger, Huismus, Kneu, Matkop, Ringmus, Spotvogel, Veldleeuwerik en Zwarte Mees op de lijst.

Er moeten de komende weken nog enkele puntjes op de i worden gezet. Zo zou het best wel eens kunnen dat een Wespendief er zijn territorium heeft. Na de zomer kan er een ‘echt’ verslag worden gemaakt waar op alles dieper wordt ingegaan. Hopelijk zijn de werkzaamheden dan al begonnen.

Wie meer wil weten over dit project kan terecht op de website van waterschap de Dommel: dommel.nl/reuseldemierden. ■

Met de herinrichting van het gebied zullen overstromingen, zoals deze in juni 2016, geen schade meer kunnen toebrengen aan de reguliere landbouw (Pieter Wouters)

Jonge Zwarte Wouw op het nest, omgeving Valkenswaard, 11 juni 2021 (Pieter Wouters)

Ook dit jaar weer jonge Zwarte Wouwen

Tom Heijnen

Na een autorit van 20 minuten kom ik in het wouwengebied aan. Vandaag 11 juni 2021 is een memorabele dag: de jonge Zwarte Wouwen, die ongeveer 24 dagen oud zijn, worden van een mooie ring voorzien en opgemeten. Het is geen klus voor watjes, want het nest zit op 18 meter hoogte in een populier.
Gelukkig hebben we een superklimmer in ons midden: Pieter Wouters, die niet bang is om de hoogte in te gaan. Hij doet dat overigens met alle noodzakelijke voorzorgsmaatregelen en zorgvuldigheid.

Pieter op weg naar het nest (TH)

Twee vakkundige ringers nemen de vogels onder handen: Wil Beeren en Jan Wouters.

Wil doet de ringen om de poten en neemt de maten, Jan maakt de aantekeningen.

Pieter doet de eerste vijf meters per ladder en stapt dan over op het echte klimwerk. Voorzichtig pakt hij meter na meter tot hij bij de vork op 18 meter hoogte is. In die vork is het nest gebouwd en de jongen hebben er een fantastisch uitzicht.

A nest with a view! (Pieter Wouters)

Terwijl één van de oudervogels boven het nest cirkelt doet Pieter de drie jongen in een speciale zak en laat die aan een touw naar beneden zakken. Daar zitten Wil en Jan klaar om de vogels te ringen. Ook nemen ze allerlei maten op: gewicht, vleugellengte, lengte van de tenen en nog zo wat.

Wegen voor de wetenschap (TH)

Ondertussen bewonderen we de prachtige jongelingen die gedwee al het gedoe ondergaan.

Wil met een prachtig jong (TH)

Na 20 minuten worden de jongen door Pieter opgetakeld en terug in hun nest gezet. Missie voltooid! ■

Man Roodborsttapuit op de Kampina,
21 april 2019 (Geurt-Jan van Ek)

Leren broedvogels inventariseren

Geurt-Jan van Ek

Graag deel ik mijn ervaringen over ‘het leren broedvogel inventariseren’ met jullie. Drie keer op stap met een ervaren teller en wat ik mooi vond aan deze vroege ochtenden. Het herkennen van vogelgeluiden is het moeilijkst met vogels die je weinig hoort. Dan wordt het oefenen ook moeilijk. Je kunt wel geluidjes afspelen maar dat is het toch niet. In het echt is het een net iets ander geluid, onverwacht, door elkaar heen of een juveniel. Als je een soort nooit zelf gedetermineerd hebt valt ie je ook minder snel op. De uitdaging.

Ik had het genoegen heel vroeg mijn bed uit te mogen voor Dal van de Reusel deelgebied 3 (met Jan Kolsters), De Oase (met Paul van Pelt) en de Visvijvers Valkenswaard Oost deelgebied 3 (met Harold Bierens en Mark Sloendregt).

Jan Kolsters had 29 januari jl. per mail de leden van de VWG gedagvaard om te leren inventariseren. Bang dat hij geen aanmeldingen zou krijgen schreef hij er geen tijden bij: *“De bezoeken in het schema zijn allemaal vroeg-ochtendbezoeken en vangen aan zo’n half uur voor zonsopkomst. Dus je kunt op internet al opzoeken hoe vroeg je uit de veren moet”.*

En zo meldden zich elf vrijwilligers. In januari is de starttijd rond 8:15 uur dus daar sta je nog niet zo bij stil. Maar voor die inventarisaties in mei kun je om 4:15 uur je bed uit! Slimme zet van de voorzitter. Maar zoals iedereen wel weet is dat het mooiste deel van de dag. In het donker beginnen, de zon zien opkomen, een zee van vogelgeluiden, mist over de vijvers en de velden en daartussen al die rust, prachtig.

Geelgors op de Patersgronden, 27 april 2021 (Geurt-Jan van Ek)

Titi-Kaka vogeltje

Mijn eerste broedvogelinventarisatie rondje was in het dal van de Reusel, deelgebied 3, met Jan. Nadat we elkaar gevonden hadden in het donker stonden we bij een sloot wat blijkbaar het begin van de Reusel was. Jan stond te trappelen om te beginnen want een half uur voor zonsopgang is een half uur voor zonsopgang.
Jan heeft duidelijk meer interesses dan alleen vogels. Van alles geleerd over boomstronken, struwelen en mieren maar dat is een ander artikel (ook leuk). Terug naar de broedvogels.
De zwarte mees, niet eens zo moeilijk maar nooit opgevallen. Een paar keer gehoord is niet meer vergeten.
Het leukst vind ik toch als de ervaren inventariseerders je een geluid proberen duidelijk te maken, dat kan grappige vormen aannemen. Jan zei op een gegeven moment, ‘Hoor je dat?, het Titi-Kaka vogeltje’. O, de pimpelmees, en ja, dat roept ie inderdaad ook (onder vele andere geluiden). Leuke en makkelijke ezelsbruggetjes, als je het hoort denk je direct: aah het Titi-Kaka vogeltje.

Na de mooie zang van de Grote Lijster en de Veldleeuwerik lopen we naar de auto. Als we onze kijkers al inpakken schieten er nog 2 patrijzen uit de sloot. En Jan zei het al, “Je zou toch zeggen dat dit een prachtig stukje is voor patrijzen…”. Ook belangrijk, de

biotoop herkennen, dan gaat dat filter in je hoofd direct een lijst met mogelijke soorten klaarzetten.

Zwartkop of Tuinfluiter?

Met Paul ben ik door de Oase gestruind. Dat is het voordeel van inventariseren, je mag lekker overal doorheen struinen. En dat hebben we uitgebuit. Via een omgevallen boom naar de overkant van de Tongelreep balanceren want daar moet wel geteld worden. Door de modder op het randje van de beek, anders kom je nergens.

Zwartkop op de Patersgronden, 27 april 2021 (Geurt-Jan van Ek)

Wat ons opviel was het grote aantal zwartkoppen. Mooier werd het toen we een afwijkende zang ernaast hoorde, een tuinfluiter? Ook als je ze beide al vaker hebt gehoord steeds weer een uitdaging. Als je ze tegelijk hoort merk je wel verschillen op maar dan nog, zwartkop of tuinfluiter? En dat is zo fijn als er een ervaren iemand naast staat, de bevestiging. En uiteraard het beeld in je kijker daarna, dat maakt het compleet, een mooie zwart petje en een 'saai' bruin vogeltje ernaast. Uit mijn eigen ervaringen weet ik dat als je eenmaal iets met zekerheid hebt waargenomen, de kansen dat dat zich herhaald veel groter worden.

Kru-kru-kru-kru, een uiltje en hinnikende Koekoek

De derde inventarisatieronde loop ik mee met Harold en Mark op de visvijvers bij Valkenswaard. De eerste ronde waar ook koffie aan te pas komt. Maar pas op, het is niet zomaar een uitje, Harold maakt vanaf 4:45 uur direct haast, geen tijd te verdoen. Toch bedankt voor de lekkere koeken, Mark.

Zwijnen en reeën schieten links en rechts weg. Meerdere Roerdompen hoempen om ons heen. Twee vliegen er op ooghoogte langs terwijl we naar het bezette nest van de Zwarte Wouw kijken. Wat een rijk gebied. Cetti's zangers, Grauwe Vliegenvangers en Dodaars. Of wacht even, nee de roep van de Koekoek vrouw, het zgn. hinniken, nooit opgevallen maar te verwarren met de Dodaars die ik toch wel goed ken.

Kru-Kru-Kru-Kru, een zwarte specht in de verte en het geluid van een 'uilachtige' ver weg. Misleidend, als we onderaan het nest van de Zwarte Specht staan blijken het de jongen te zijn.

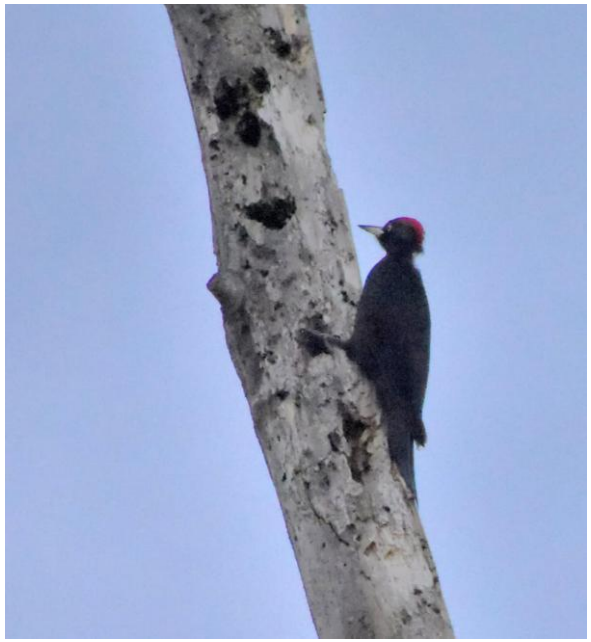

Zwarte Specht op de Visvijvers Valkenswaard, 21 juni 2021 (Geurt-Jan van Ek)

En zo hebben we weer een hoop geleerd. Bij het Haviksnest wordt alarm geslagen door meneer Havik zelf, snel doorlopen. Zes uur rondgelopen in deelgebied 1 en helaas al klaar.

Dit was een deel van mijn ervaringen: het tellen van territoria, want dat is wat we doen. En ja, het is een kwestie van vaak doen, dus wat mij betreft hoe vaker ik mee kan, hoe beter. Ik kan iedereen met serieuze interesse dit aanraden want het is leerzaam en tegelijkertijd erg leuk.
Dankjewel voor jullie kennisdeling, Jan, Paul, Harold en Mark. ■

Zwarte Ooievaars op het Groot Malpieven,
16 augustus 2020 (Wim Deeben)

Zwarte Ooievaars in het najaar van 2020

Paul van Pelt & Tom Heijnen

Een soort waarvan we de laatste jaren steeds meer waarnemingen in de Kempen zien, is de Zwarte Ooievaar. Deze statige vogel komt vooral voor in Oost-Europa en Midden-Azië helemaal tot aan de Grote Oceaan, waarbij Nederland aan de uiterlijke noordwestelijke rand van het verspreidingsgebied ligt. Hoewel de soort in een heel ver verleden nog wel in Nederland broedde, zijn de vogels die we nu hier zien voornamelijk doortrekkers en zijn er nog geen aanwijzingen voor recente broedgevallen binnen onze landsgrenzen. De dichtstbijzijnde broedgebieden zijn in de Belgische Ardennen en in Duitsland, net over de grens.

Er zijn echter ook steeds meer vogels die hier gedurende de zomer verblijven, waarmee de soort prominent op de lijst staat van vogels waarvan we binnen nu en enkele jaren wellicht een broedgeval mogen gaan verwachten. De Zwarte Ooievaar broedt in bosgebieden, met liefst water en/of akkers in de buurt waar gefoerageerd kan worden. Als mogelijke vestigingsplaats in Nederland wordt bijvoorbeeld de Gelderse Poort genoemd, waar het herstel van de ooibossen een grote factor kan zijn voor de vestiging van de soort.

In de Kempen ontbreekt het aan grotere rivieren, maar zouden de bossen rondom het stilstaande water van bijvoorbeeld de Flaes en het Beuven wellicht ook geschikt bevonden kunnen worden. Dit zijn tevens plaatsen waar nu al regelmatig overzomerende Zwarte Ooievaars worden waargenomen. Ook rondom het Leenderbos worden in de broedperiode vaak vogels gezien en ook in dit gebied zou een broedgeval goed mogelijk kunnen zijn.

Adulte (links) en onvolwassen Zwarte Ooievaar; Soerendonks Goor, 2 september 2017 (TH) en Patersgronden, 2 september 2020 (PvP)

Herkenning van de soort in het veld is vrij eenvoudig: de grote, zwarte vogel met knalrode snavel en poten is onmiskenbaar. Ook de jonge vogels, waarbij de snavel en poten eerder nog wat bruinroze zijn en een groot deel vormen van de doortrekkers die we in de Kempen zien, zijn niet snel met andere soorten te verwarren. Enkel in de vlucht is verwarring met de “gewone” Ooievaar mogelijk, maar is de Zwarte Ooievaar te onderscheiden door de zwarte hals en geheel zwarte vleugels.

Zwarte Ooievaars op de Flaes, 30 augustus 2020 (TH)

Met name in de zomermaanden (piek in augustus) is de kans op het zien van een Zwarte Ooievaar in Nederland het grootst, omdat dan de doortrek van de soort op het hoogtepunt is. De augustuspiek wordt bevestigd door de gegevens van twee trektelposten in de Kempen (zie grafiek).

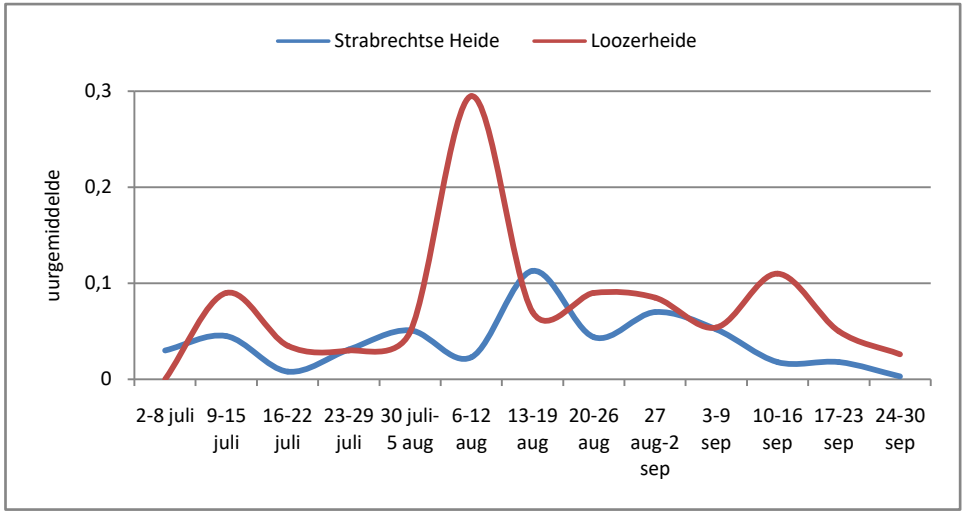

Doortrek van Zwarte Ooievaars op de Strabrechtse Heide (n=190) en Loozerheide (n=290) per standaard-week in de periode 2004-2020 (brongegevens: trektellen.nl).

We hebben hieronder een overzicht gemaakt van de gemelde aantallen in de Kempen van vorig jaar, in de tijd uitgezet.

Overzicht najaar 2020

Het voorkomen van Zwarte Ooievaars in de Kempen in het najaar 2020 valt niet in één simpel kaartje en één grafiek te vangen. Daarvoor waren zowel aantallen als verspreiding te dynamisch, waarbij lang niet altijd duidelijk was of waarnemingen dezelfde vogels betroffen of verschillende vogels die kwamen en gingen.

Deze dynamiek illustreren we aan de hand van kaartjes per periode. Rode stippen betroffen vogels die pleisterden of 'rondhingen' en gele stippen waren overvliegende vogels. Per gebiedje is steeds het hoogste aantal in de desbetreffende periode aangegeven ('gebiedsmaximum'). We beginnen het najaarsoverzicht met 1 juni.

1 t/m 15 juni

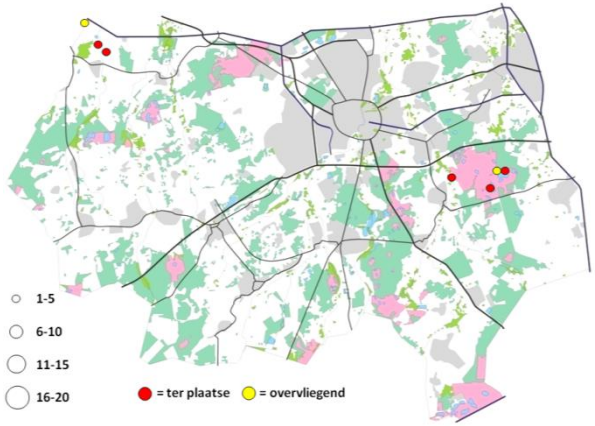

In de eerste helft van juni werden in eerste instantie alleen enkelingen gezien, waaronder individuen op de Strabrechtse Heide en in het Diessens Broek. Op 14 juni waren 4 ex aanwezig op het Beuven.

16 t/m 30 juni

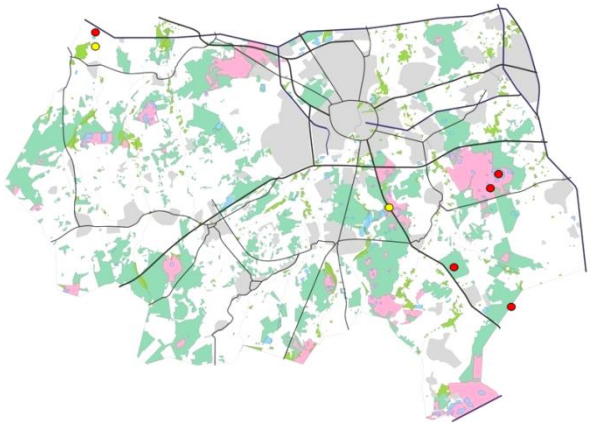

In de tweede helft van juni ging het nog steeds om kleine aantallen. Op 2 ex in het Weerterbos (op de grens van de Kempen) na ging het om eenlingen. Ook nu werden vogels opgemerkt in/bij het Diessens Broek.

1 t/m 15 juli

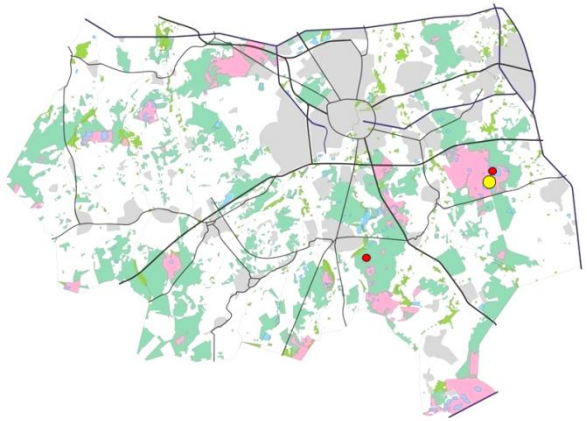

De eerste elf dagen van juli werden geen Zwarte Ooievaars gezien. De resterende drie dagen in deze periode werden er maar een paar gemeld waaronder 6 ex die op 13 juli over de Strabrechtse Heide vlogen.

16 t/m 30 juli

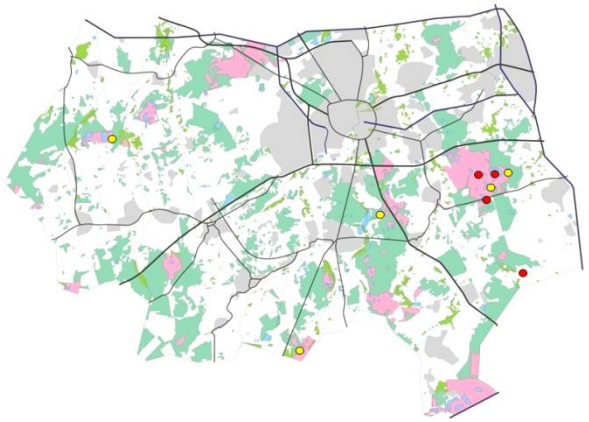

De tweede helft van juli leverde iets meer waarnemingen op maar nog steeds lage aantallen, tot maximaal 3 ex op 20 en 23 juli.

We gaan nu in kortere periodes kijken om recht te doen aan de dynamiek van de Zwarte Ooievaars in de Kempen in ruimte en tijd.

31 juli t/m 5 augustus

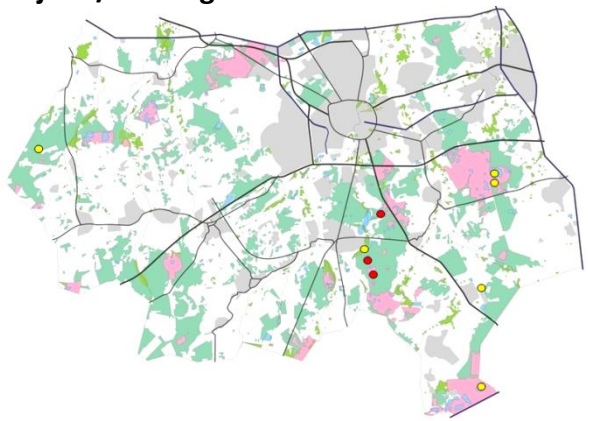

De aantallen waren eind juli en begin augustus laag maar het aantal locaties nam wel wat toe. Het gros van de meldingen betrof overvliegende vogels. De grootste groepen waren 5 ex in het Leenderbos op 31 juli en 5 ex bij het Greveschutven op 3 augustus.

6 t/m 11 augustus

Deze periode was opvallend omdat er geen enkele Zwarte Ooievaar werd gemeld.

12 t/m 20 augustus

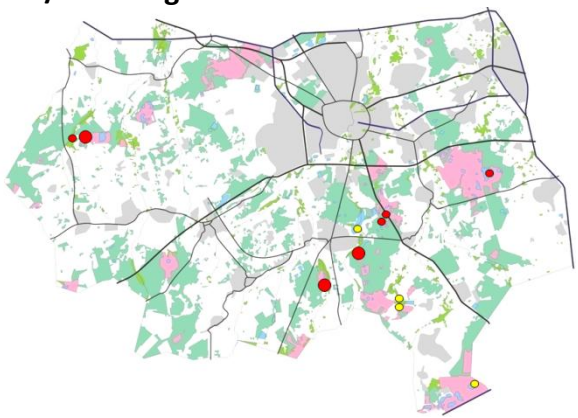

Voor het eerst verschenen er Zwarte Ooievaars op de Mispeleindse Heide. Ze verbleven hier op het Goorven en de Flaes, en ook op kleinere vennen en weilanden in de omgeving. De grootste aantallen waren 6 ex op 13 augustus en 5 ex op 20 augustus.

Grotere groepen pleisteraars werden daarnaast gezien op de Malpie met 8 ex op 17 augustus, en in het Leenderbos waar 8 ex aanwezig waren op 13 augustus en 7 ex op 16 augustus. Wellicht waren de Zwarte Ooievaars van het Leenderbos dezelfde als die van Malpie, Groote Heide en/of Valkenhorst, maar informatie die daarover duidelijkheid kan geven (bijv. aan de hand van het aantal adulten en onvolwassen vogels in een groep) ontbreekt.

21 t/m 23 augustus

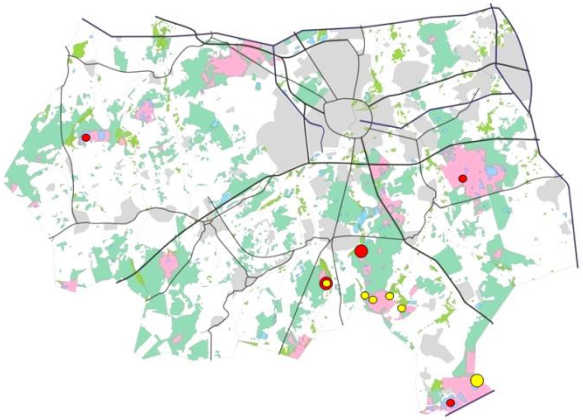

Gedurende deze drie dagen verbleven de grootste aantallen wederom op de Malpie (maximaal 7 ex op 22 augustus) en in het Leenderbos (maximaal 8 ex op 23 augustus). De Mispeleindse Heide was goed voor maximaal 5 ex op 22 augustus.

Op de Groote Heide werden de nodige overvliegende vogels gezien maar dat kunnen dezelfde geweest zijn als de vogels in het Leenderbos.

Spectaculair was een groep van 10 Zwarte Ooievaars die op 22 augustus over de telpost Loozerheide vloog.

24 t/m 27 augustus

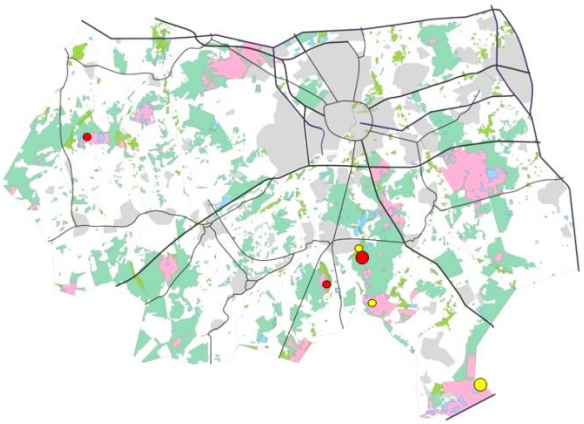

De aantallen in deze periode waren gering. In het Leenderbos verbleven 6 ex op 25 augustus en die dag werden 4 ex op de Malpie opgemerkt. Een dag eerder, 24 augustus, vlogen 8 vogels over de telpost Loozerheide waaronder een groep van 5.

28 t/m 31 augustus

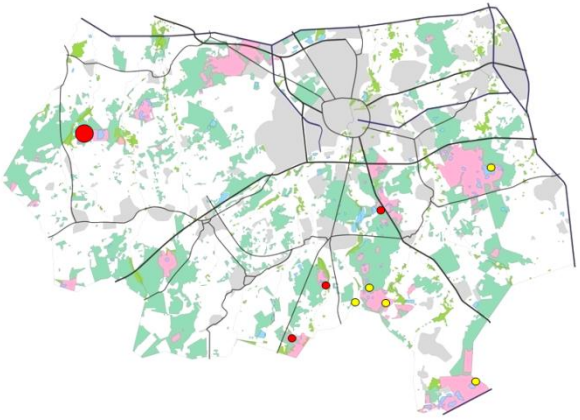

Op de Mispeleindse Heide waren flink wat vogels aanwezig: eerst 6 op 28 augustus, 10 op de 29e, 11 op de 30e en 9 op 31 augustus.

Behoudens 4 ex op de Malpie op 29 augustus en 31 september ging het elders in de Kempen om verspreide waarnemingen van 1-2 ex.

1 t/m 3 september

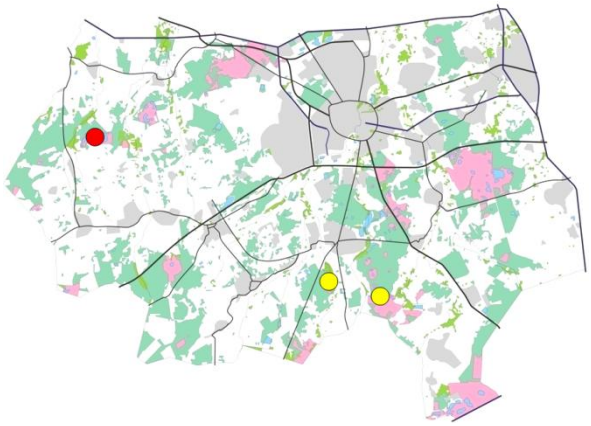

Op de Mispeleindse Heide steeg het dag-maximum naar 15 ex op 1 en 2 september. Door de vele vliegbewegingen in dit gebied en wisselende groepsgroottes was volstrekt onduidelijk om hoeveel Zwarte Ooievaars het in totaal zou kunnen gaan. Betrof het een groep van 11 die werd 'aangevuld' tot 15? Vertrokken er vogels en verschenen er nieuwe? We weten het niet.

Elders in de Kempen werden geen vogels ter plaatse gezien maar wel twee overvliegende groepen: 6 ex op 2 september op de Malpie én op de Groote Heide, wat dezelfde groep geweest kan zijn.

4 t/m 9 september

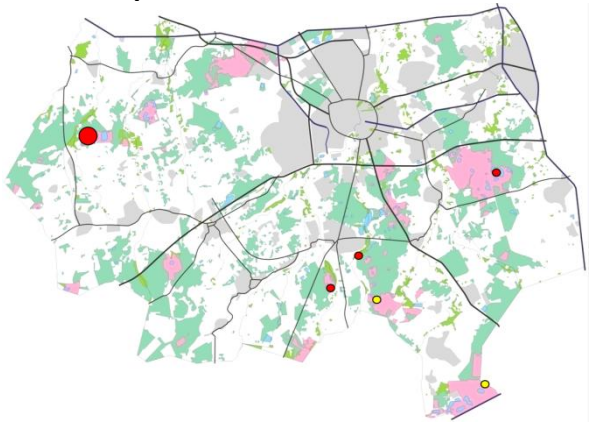

Ook nu waren er tot maximaal 15 ex present op de Mispeleindse Heide, al wisselden de aantallen behoorlijk. Dit kwam vermoedelijk door het opsplitsen en dan weer samenklonteren van groepen vogels.

Elders in de Kempen werden pleisteraars gezien op Malpie (2 ex), Leenderbos (2 ex) en Beuven (ook 2 ex) en verder een enkele overvliegende vogel.

10 t/m 12 september

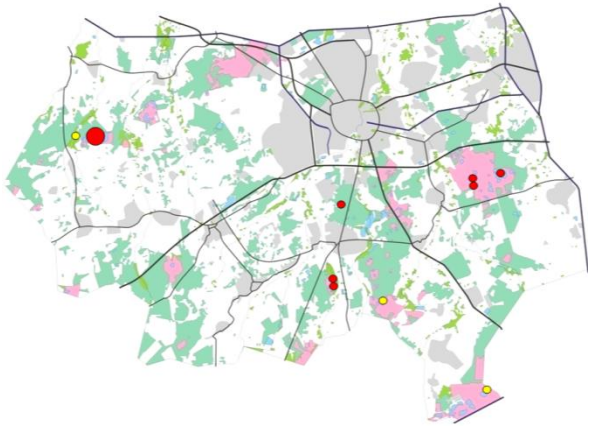

De Mispeleindse Heide was nog steeds goed voor flink wat Zwarte Ooievaars: 14 ex op 12 september en 12 ex op de andere dagen. Ten opzichte van de vorige periode werden op heel wat meer plekken vogels gezien, al betrof het alleen enkelingen of duo's.

Zwarte Ooievaars op het Goorven, 15 sep. 2020 (TH)

13 t/m 15 september

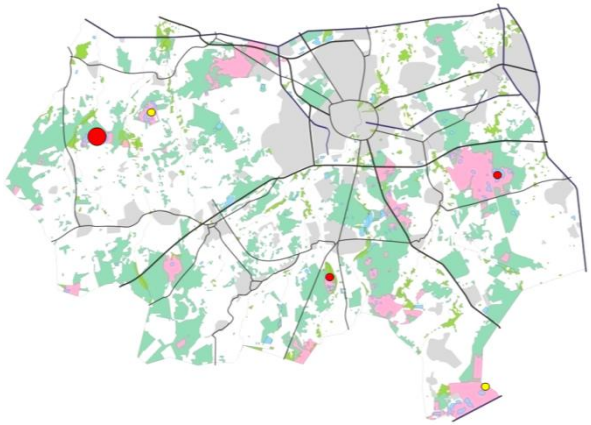

Het maximum op de Mispeleindse Heide bleef in deze periode hetzelfde: 14 ex. Pleisteraars waren verder te vinden op de Strabrechtse Heide (maximaal 4 ex) en de Malpie (1 ex). Op 15 september vloog een groep van 5 ex over de Landschotse Heide.

16 t/m 18 september

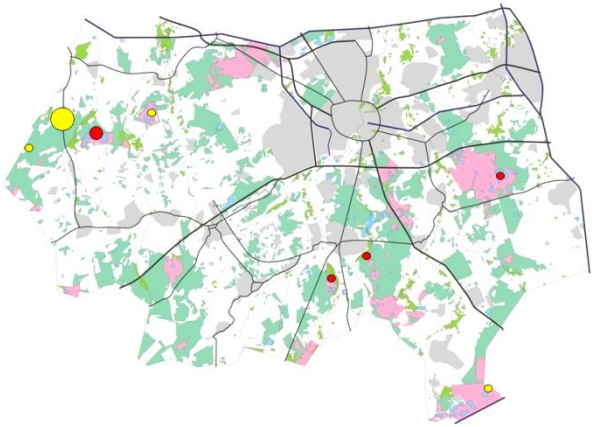

Spectaculair was een groep van 20 vogels boven de Prins Hendriklaan in Landgoed De Utrecht die in de ochtend van 16 september op de thermiek opsteeg en daarna verdween. Daarna waren overigens nog steeds Zwarte Ooievaars te vinden op de Mispeleindse Heide, tot een maximum van 8 ex in de middag van 16 september. Het is niet te zeggen of dit vogels waren die van de groep van 20 waren afgesplitst.

Verder werd alleen op de Malpie nog een grotere groep gezien: 6 ex op 16 september.

19 t/m 30 september

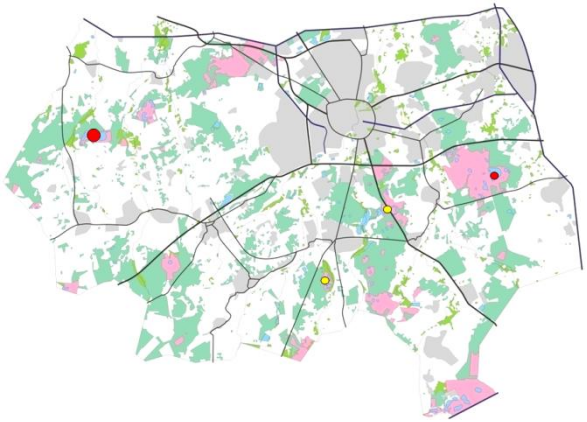

De Mispeleindse Heide was nog steeds *the place to be* voor het zien van Zwarte Ooievaars. Het waargenomen aantal wisselde nogal: 5 op 19 september, 7 op de 21e, 8 op de 22e en 23e, 5 op de 24e en 7 op de 25e september. Daarna nam het aantal gestaag af totdat hier op 30 september de allerlaatste Zwarte Ooievaar in de Kempen gezien werd.
Op de Strabrechtse Heide verbleven 5 vogels op 19 en 20 september, maar daarna werden ze hier niet meer gezien.

Dankwoord

Dit overzicht is samengesteld met behulp van waarnemingen in waarneming.nl. Wim Deeben stelde zijn waarnemingen in LiveAtlas ter beschikking. Dank aan alle waarnemers die met hun meldingen dit artikeltje mogelijk maakten. ■

Activiteitenkalender

De restricties vanwege Corona worden langzaam afgebouwd en hopelijk wordt het daarmee langzaamaan weer mogelijk om als vereniging activiteiten op te starten. Helaas valt dit samen met het einde van het voorjaar en zijn de vogels dus wat minder actief, maar er is altijd iets te ondernemen of om je op te verheugen. En bovendien geldt dat je altijd zelf iets kunt organiseren en het “in de groep kunt gooien.”

Wellicht kan dit straks weer! Heavy Birding tijdens het VWG-weekend in januari 1985 (Tom Heijnen)

MUS-Tellingen

Elk jaar vanaf 1 april starten de tellingen voor het project MUS (Meetnet Urbane Soorten) weer. In de periode van 15 juni tot 15 juli is de laatste van de 3 tellingen, welke in de avond plaatsvindt en met name bedoeld is om inzicht te krijgen in soorten als de Gierzwaluw.

Huismus in Veldhovense tuin, 1 februari 2014 (Wim Deeben)

MUS is een laagdrempelige telling waar iedereen aan mee kan doen, en die bovendien met maar drie korte rondes weinig tijd vergt. Doe je nog niet mee: kijk dan op de website van Sovon voor meer informatie, of voor het claimen van een eigen telgebied.

Nachtzwaluwen

Vanaf 15 mei tot halverwege augustus worden jaarlijks in de avondschemering of vroege ochtend/nacht Nachtzwaluwen geïnventariseerd in het Leenderbos en de Groote Heide.

Nachtzwaluw in het Leenderbos, 25 juni 2020 (Paul van Pelt)

Vrijdag 25 juni hebben we alweer een simultaantelling kunnen doen, waarbij zoveel mogelijk plots gelijktijdig bezocht zijn. Was je hier niet bij, maar lijkt het je leuk om een keer mee te lopen, of heb je interesse in een eigen plot: neem even contact op met Mark Sloendregt. Hij coördineert de telling namens de VWG.

Simultaantelling Wespendief

Ook in en rondom het Leenderbos vinden op de zaterdagen 24 juli, 31 juli en 7 augustus van 9u tot 13u simultaantellingen plaats voor de Wespendief.

Vlinderende Wespendief in de Maashorst, 23 juni 2019 (Maarten-Jan van den Braak)

Zoals ook te lezen in het artikel over zeldzame broedvogels, kan het lastig zijn om een goed beeld te krijgen van het aantal Wespendieven in een gebied. Wil je eens meemaken hoe dit voor het Leenderbos gedaan wordt, neem dan contact op met Jacques van Kessel.

Ledenbijeenkomst

We weten nog niet of het tegen die tijd weer kan en mag, maar zet vrijdag 27 augustus alvast met potlood in je agenda. Of beter gezegd: zet bij vrijdag 27 augustus met potlood in je agenda dat we mogelijk weer een ledenbijeenkomst hebben.

Misschien met een jaarvergadering, heel misschien met een barbecue…niets is nog zeker, maar als de regels het dan toelaten zal het gezellig zijn om elkaar dan weer eens in levende lijve te zien en bij te praten!

VWG-weekend

Vorig jaar heeft het jaarlijkse weekend, waarbij we naar de Eifel zouden gaan, vanwege Corona geen doorgang kunnen vinden. Dit jaar hopen we op herkansing te kunnen, maar dan in eigen land. Van 19 tot 21 november strijken we neer in de Biesbosch; een gebied dat altijd garant staat voor leuke soorten! Heb je je nog niet opgegeven en wil je weten of er nog plaats is, dan kun je contact opnemen met Edwin van der Werf.

Op excursie bij Diepholz in Duitsland, 14 november 2015 (Paul van Pelt)